

ASV Pirmā labojuma nozīme un izpratnes transformācija (2006. augusts – septembris 8.sēj., nr.8 (84) un nr.9 (85))

Ringolds Balodis,

Dr.iur., LU Juridiskās fakultātes asociētais profesors

Juridiskā fakultāte, Latvijas Universitāte, Raiņa bulv. 19, Rīga, LV-1586

Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma nozīme un izpratnes transformācija (I)

Satura rādītājs

- I. Ievads
- II. Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcija un Tiesību bils
- III. Reliģijas brīvība kā viena no piecām Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma brīvībām
- IV. Amerikas Savienoto Valstu Augstākās tiesas prerogātiņas un vieta amerikāņu konstitucionālismā
- V. Amerikas Savienoto Valstu Augstākās tiesas prakse, skatot lietas, kas saskaras ar Pirmā labojuma pirmajām divām klauzulām
- VI. Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma pirmās divas klauzulas un starptautiskās cilvēktiesības
- VII. Kopsavilkums

Anotācija

Raksta uzdevums ir analizēt reliģijas brīvības konstitucionālo izpratni Amerikas Savienotajās Valstīs. Raksta pirmajā daļā tiek aplūkota Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas un Tiesību bils vēsturiskā attīstība, īpaši pievēršoties peripetijām ap Konstitūcijas Pirmo labojumu. Autors tiecas noskaidrot reliģijas brīvības kā vienas no piecām Konstitūcijas Pirmajā labojumā ietvertajām brīvībām izpratni.

Sevišķa uzmanība veltīta arī pavalstīs pieņemtajiem konstitucionālajiem aktiem reliģijas brīvības jomā. Tiesiskā attīstība Amerikas Savienotajās Valstīs vērtēta, paralēli iedziļinoties arī atsevišķās Eiropas valstīs (Apvienotā Karaliste, Francija) notiekošajos procesos.

"Kad tika radīta Amerika, zvaigznes debesīs vienojās dejā."¹

[Amerikas Savienoto Valstu (ASV) viceprezidents Ričards Čeinijs (Richard Cheney)]

I. Ievads

Katras tautas tiesības ir vēsturiskās attīstības produkts un līdz ar to satur sevī elementus, kas mantoti no pagājušajiem laikmetiem.² ASV konstitucionālajās tiesībās īpaši ir jūtama pagātnes elpa, jo tās ir precedentu tiesības, kur pastāvīgi nākas saskarties ar sen mūžībā aizgājušu tiesnešu izteikumiem un spriedumiem. ASV Augstākā tiesa no konstitucionālo tiesību viedokļa ir ārkārtīgi interesanta ar savu konstitucionālo kontroli un Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas³ (Konstitūcijas) interpretāciju. Konstitūcija un precedenti vieno dažādās ASV pavalstīs, un, pieaugot Eiropas Savienības tiesu institūciju lomai, *judge-made law*

(angļu val. – tiesnešu tiesības) fenomens kļūst arvien vairāk ievērojams cienīgs un izpētes vērts objekts arī mums – romāņu-ģermāņu tiesību saimes juristiem. Kā to ir trāpīgi atzīmējis Erlens Kalniņš: lai arī precedents romāņu-ģermāņu tiesību saimē nav piemērojams, augstākās tiesas arī šeit samērā reti un nelabprāt mēdz atkāpties no savas iepriekš formulētās tiesiskās izpratnes,⁴ jo, kā sen zināms, jebkura tiesa taču vienmēr tiecas atbalstīt to sākumu, kas jau akceptēts ar iepriekšējo praksi.⁵ Tas varētu būt labs moto šim rakstam.

Gandrīz viena trešdaļa zemeslodes iedzīvotāju dzīvo angloamerikāņu tiesību lokā.⁶ Viņu vidū ir arī 282 miljoni ASV pilsoņu. Apvienotā Karaliste ir šā tiesību loka jeb precedentu tiesību saimes pioniere un pamatlicēja, bet pārējie šo tiesību patērētāji par tādiem kļuvuši tās koloniālo ekspansiju rezultātā. Zināmā mērā arī ASV, kas, pēc Parīzes Universitātes profesora Renē Davida (René David) vārdiem, pie loka ir piederīga, pateicoties angļu valodai, angļiskajai izcelsmei un tradīcijai,⁷ kas, protams, nokļuvusi Jaunajā Pasaulē koloniālā ceļā. Tagad par vadošo valsti šajā lokā ir kļuvušas ASV. Tam ir vairāki nopietni iemesli: šobrīd varēnākās superlielvalsts politiskā ietekme, tās tiesu judikatūras liels apjoms, tiesībzinātnieku nopietnais doktrinārais darbs, tiesiskās sistēmas stabilitāte un vienlaikus arī tiesību fleksibilitāte. To visu nevar teikt par Apvienotās Karalistes virstiesu (Augstākā, Kroņa un Apelācijas tiesa) modeli, kas jau ilgāku laiku atrodas nenovēršamu reformu priekšnosauksmās. Iespējams, tas ir rakstītās konstitūcijas nopelns, jo tā lielā mērā ir ietekmējusi ASV tiesību formēšanos un Augstāko tiesu, kas, piemērojot precedents, seko "racionālā saprāta" principam. Galu galā, kurš gan var dot garantiju, ka kāds tiesnesis tālā pagātnē nebūtu varējis kļūdīties? Vai tāpēc vajadzētu šo kļūdu turpināt, nevis to novērst? Paradoksāli, bet Apvienotā Karaliste šai ziņā ir

¹ "When America was created, the stars must have danced in the sky." – angļu val. Skat.: Cohen R. U.S. 'greatest' rhetoric alienates many abroad. *International Herald Tribune*, 15 September 2004.

² Лекции по общей теории права прив.-доц. С. Петербург: Императорского С.-Петербургского университета Н. Коркунова, 1890, с. 54.

³ The Constitution of the United States of America. <http://www.law.cornell.edu/constitution/constitution.overview.html>

⁴ Kalniņš E. *Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 354.–355. lpp.

⁵ Лекции по общей теории права прив.-доц. С. Петербург: Императорского С.-Петербургского университета Н. Коркунова, 1890, с. 275.

⁶ Glendon M.A., Gordon M.W., Osakwe Ch. *Law in a Nutshell: Comparative Legal Traditions*. St. Paul: West Publishing Co., 1982, p. 159.

⁷ Давид Р. *Основные правовые системы современности*. Москва: Прогресс, 1988, с. 338.

klūvusi par ASV prakses sekotāju⁸, un līdz ar to ASV Augstākās tiesas modelis un prakse izrādījusies dzīvotspējīga un sekošanas vērta. Mainoties sabiedrības tiesiskajai apziņai, nevis tiek grozītas konstitūcijas normas, pieskaņojot tās šim izmaiņām, bet gan tiek mainīta konstitucionālo normu interpretācija. Vai patiešām tiek pārgrozīts konstitucionālo normu saturs un mainās prakse? Tā tas tiešām ir, jo ASV Augstākās tiesas *stare decisis* izpratne atšķiras no izpratnes Apvienotajā Karalistē, kur šos lēmumus var mainīt tikai pati tiesa. Kā 1907. gadā teicis ASV Augstākās tiesas priekšsēdētājs (1921–1930) Čārlzs Evanss Hjūdžs (*Charles Evans Hughes*; 1862–1948): “Mēs esam konstitūcijai padoti, bet konstitūcija ir tas, ko tiesneši par to saka.”⁹ Divdesmit septītais ASV prezidents (1909–1913) un Augstākās tiesas priekšsēdētājs Viljams Hovards Tafts (*William Howard Taft*; 1857–1930) pauda domu, ka Augstākās tiesas galvenā funkcija ir nevis izspriest, kuram no prasītājiem ir taisnība konkrētajā lietā, bet gan noteikt principus, kas ar lielu valstisku vai sabiedrisku interesi izriet no konkrētās lietas. Var teikt, ka ASV Augstākā tiesa, laika gaitā sistemātiski tulkojot 1787. gada ASV Konstitūciju ir būtībā izveidojusi stabilus *Konstitūcijas* komentārus, bez kuriem izprast pašu *Konstitūciju* nemaz nav iespējams. Tiesas loma ASV vēsturē un arī mūsdienās ir tik ievērojama, ka Augstākās tiesas priekšsēdētāju dēvē par ietekmīgāko personu pēc valsts prezidenta.¹⁰ Šādu neiedomājamu ietekmi, kas robežojas ar politisko, nebija paredzējuši *Konstitūcijas* veidotāji,¹¹ *Konstitūcijā* tā nav paredzēta. Var teikt, ka savu

lielo ietekmi Augstākās tiesas tiesnešu paaudzes ir panākušas *viribus unitis* (latīņu val. – vienotiem spēkiem). Sākotnēji, vadoties no “lietderības apsvērumiem”, Augstākās tiesas priekšsēdētāji ir tikuši izmantoti pat citos valdības darbos.¹²

Amerikas demokrātiju radīja ilgstoši attīstīta intelektuālā un garīgā tradīcija. Tās līdzsvars starp personiskajām tiesībām un vairākuma varu, kā arī ekonomiskās un ideoloģiskās brīvības mantojums pieder pie lielākajiem Rietumu civilizācijas sasniegumiem.¹³ Kritizēt visu amerikānisko kļūst tikpat moderni, kā snobiski un bez ierunām atzīt visu amerikānisko par pozitīvas atdarināšanas vērtu paraugu. Taisnība, protams, nav ne vieniem, ne otriem.

ASV Augstākās tiesas praksi pamattiesību jomā var pētīt no ļoti dažādiem aspektiem, tomēr, šķiet, ar reliģiju saistītais varētu būt visinteresantākais amerikāņu lielās reliģiozitātes dēļ. ASV valsts un baznīcas attiecību modelis ir unikāls un ne tikai niansēs atšķiras no kontinentālajā Eiropā dominējošā modeļa. Eiropā šīs attiecības ir attīstījušās, pateicoties reformācijas izraisītajam sekulārismam, cīnoties ar Romas Katoļu baznīcas dogmām, savukārt ASV “pie vainas” ir federālisms un Augstākās tiesas aktīvisms. ASV baznīcas šķirtību no valsts varētu salīdzināt ar Francijas Republikas “*Laïcité*” (franču val. – sekulārs) modeli, tomēr tieši *Konstitūcijas* Pirmās labojums un Augstākās tiesas interpretācija padara amerikāņu pieeju par tādu, kas nelīdzinās nevienai citai pasaulē. Iemesls tam ir “ceremoniālā deisma”¹⁴ izpausmes uz naudaszīmēm [*In God We Trust* (angļu val. – mēs ticam Dievam)]¹⁵, skolās dotais “Uzticības zvērests” (*Pledge of Allegiance*)¹⁶ ar

⁸ 1966. gadā Apvienotās Karalistes Lordu palāta, kas pirms tam bija stingri saistīta ar pašas izdotiem un apkopotiem tiesu precedentiem, radīja jaunu, līdz tam nebijušu precedentu. Šis jaunais Lordu palātas precedents pieļāva, ka parlaments ir tiesīgs neievērot agrāk izdotos tiesu precedents. Lords kanciers paziņoja: “Viņas gaišība atzīst, ka nepieciešams mainīt līdzšinējo praksi, uzskatot iepriekšējos Lordu palātas nolēmumus par turpmāk principā obligātiem, tomēr, ja nepieciešams, pieļaujot atkāpi no šīs pieejas.” Rezultātā Apvienotās Karalistes parlamenta 1969. gadā izdotajā aktā parādījās jauna precedentu interpretācija, kas šo pieeju nostiprināja. Akts noteica, ka “turpmāk, ja nepieciešams, tiesa rezervē tiesības ne tikai atteikties no akla sekošanas nesen pieņemtiem nolēmumiem, bet pieļaut, ka no šīs prakses var atteikties arī attiecībā uz pagātnes un nākotnes nolēmumiem”. Skat.: Уолкер Р. Английская судебная система. Москва, 1980, с. 76; Марченко М.Н. Сравнительное правоведение. Москва: Зерцало, 2001, с. 400; Balodis R. Konstitucionālo tradīciju īpatnības Apvienotajā Karalistē. *Likums un Tiesības*, 2004, 6. sēj., nr. 5 (57).

⁹ Šī doktrīna nodrošina tiesās reiz apbēto tiesisko principu pastāvīgu ievērošanu. Apvienotajā Karalistē tie ir saistoši visiem, tos var mainīt tikai Lordu palāta. Mūsdienās tie ir saistoši visiem, tos var mainīt tikai Lordu palāta vai parlaments ar likumu (skat.: Hardy I. *Mozley & Whiteley's Law Dictionary*. 11th ed. Butterworths, 1993, pp. 205, 259). ASV tiek pieļauts, ka Augstākā tiesa var modificēt un uzlabot savu iepriekšējo precedentu (runājot skaidrāk, principu, kas ir bijis noteikts agrākā nolēmumā), ja tiek atklāti kādi papildu argumenti (skat.: Black C. *Black's Law Dictionary*. 6th ed. St. Paul: Minn West Publishing, 1990, p. 1406). Uz vēl vienu atšķirību norāda profesors Renē Davids un Kamilla Žofrē-Spinoza (*Camille Jaufré-Spinozi*), uzsverot, ka ASV pavalstīs *stare decisis* (latīņu val. – palikt pie nolēmā) gan no vienas puses cenšas ievērot tiesas, taču juristi regulāri pārņemot citu pavalstu tiesās apbētos vai juridiskajā literatūrā aprakstītos principus. Tādējādi arī pavalstīs *stare decisis* principu pārkāpj gadījumos, kad iet runa par unifikācijas tendencēm, un, saprotams, arī tad, kad ASV Augstākās tiesas nolēmumos ir atrodams no pavalsts augstākās tiesas atšķirīgs precedents (skat.: Давид Р., Жоффре-Спиноза К. *Основные правовые системы современности*. Москва: Международные отношения, 1997).

¹⁰ Jockhart W.B., Kamisar Y., Shiffrin S.H. *Constitutional law cases-comments-questions*. 6th ed. Wester publishing, p. 8; Corwin's E.S. *The*

constitution and what it means today. Princeton, 1974, p. 1.

¹¹ Bush nominates Roberts as chief justice. <http://www.cnn.com/2005/POLITICS/09/05/roberts.nomination/index.html>

¹² Aleksandrs Hamiltons (*Aleksander Hamilton*; 1755 vai 1757–1804) 1788. gada 28. maijā rakstīja, ka tiesu varai ir no visiem trim varas atzariem pašas mazākās iespējas jebkāda veida ietekmēt politiku. Tā iemesls ir tas, ka tiesa nekādi nevar pieņemt lēmumus, kuru sekas būtu aktīvas darbības. Aleksandrs Hamiltons norāda: neraugoties uz to, ka tiesai kolīziju gadījumā tiek paredzēta iespēja tulkot konstitūciju, nekur konstitūcijā nav teikts, ka tiesas tulkošana būtu pielīdzināma likumdevēja darbībai: neviens nevar aizstāvēt likumīgi ievēlētos tautas priekšstāvjus. Tiesas ir tikai starposms starp likumdevēju un tautu. Skat.: *The Federalist Papers* No. 78. http://thomas.loc.gov/home/histdox/fed_78.html.

¹³ Lai gan tiesneši pārnestā nozīmē var tikt uzskatīti par valsts aģentiem vai tās darbiniekiem ir zināms, ka uzreiz pēc ASV izveidošanās Augstākās tiesas tiesnešus reāli izmantoja kā izpildvaras aģentus, uzdodot viņiem veikt pat dažādus administratīva rakstura uzdevumus. Tā, piemēram, ASV prezidents Tomass Džefersons (*Thomas Jefferson*; 1743–1826) ASV Augstākās tiesas priekšsēdētāju Džonu Maršalu (*John Marshall*; 1755–1735) pat uz divām nedēļām (amatu apvienošanas kārtībā) bija norīkojis aizpildīt valsts sekretāra vakanci (skat.: Franklin D.P. *Extraordinary measures: the exercise of prerogative powers in the United States*. University of Pittsburgh Press, 1991, p. 101).

¹⁴ Vits Dž.E. *Postmodernie laiki*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 1999, 165. lpp.

¹⁵ Skat.: Public Religious Mottos. <http://www.clnet.org/chfPages/pubs/relig/Motto.php>.

¹⁶ Sākotnējā ASV devīze jeb moto bija “*E Pluribus Unum*”, kas tulkojumā no latīņu valodas nozīmē “no daudzām [daļām] viens”. Ar pirmo mēģinājumu (1776) “*E Pluribus Unum*” kopā ar ērgli tiek neveiksmīgi apstiprināts par lielo valsts ģerboni un 1782. gadā un 1795. gadā uzkalts uz federālajām naudaszīmēm. Tomēr šo devīzi 1956. gadā nomaina “*In God We Trust*”, kas ir 19. gadsimta sākumā populārā moto “*In God is our trust*” (angļu val. – mūsu ticība ir uz Dievu) variācija.

¹⁷ Federal Judge Pulls Plug On Pledge. CBS News, 14 September 14 2005. <http://www.cbsnews.com/stories/2005/09/14/national/main845834.shtml>

frāzes "under God" (angļu val. – pakļaujoties Dievam) skandināšanu, kapelānu dienests parlamentā, valsts prezidenta inaugurācijas ceremonija ar rokas uzlikšanu uz Bībeles un Augstākās tiesas sesiju sākšana ar līdzīgu darbību veikšanu. Tai pašā laikā skolās nedrīkst atrasties reliģiski simboli un nedrīkst lūgt Dievu. Postmodernisma, globalizācijas vidē, kad reliģiozitāte un piederība pie baznīcas arvien vairāk atālinās viena no otras, ASV arvien vairāk sāk palielināties to tieslietu skaits, kurās runa ir par maksimālu reliģijas izspiešanu no publiskās sfēras.

Konstitūcijas formālā izpratne aprobežojas ar rakstiska akta esamību, nevērtējot, kā normas darbojas reālajā dzīvē.¹⁸ Notiekošo nevar saprast, ja neiedziļinās Augstākās tiesas interpretācijas darbā, skatot *Konstitūcijas Pirmā labojuma* sniegtās konstitucionālās garantijas, tāpēc šajā rakstā autors centīsies aplūkot reliģijas brīvības konstitucionālo izpratni ASV, kā arī Augstākās tiesas ietekmi uz divus gadu simtus seno konstitucionālo normu.

II. Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcija un Tiesību bils

ASV Konstitūcija ir unikāla pirmām kārtām jau tāpēc, ka tā ir pirmā zināmā rakstītā konstitūcija un tādā paraugs visiem nākamajiem konstitūciju rakstītājiem. Jāteic, ka tas izrādījās ļoti labs, darboties spējīgs paraugs, jo atšķirībā no neskaitāmām citām pasaules valstu konstitūcijām šis 18. gadsimta juridiskās domas piemineklis ir spēkā vēl joprojām. Amerikāņu nācijai tās *Konstitūcija* ir kļuvusi par vienotības simbolu, kas tiek pielūgts tikpat kaismīgi kā ASV prezidents un dievināts līdz ar valsts himnu un karogu. Par ASV *Konstitūciju* neliekuļojot var teikt, ka tās pieņemšana paātrināja visas pasaules civilizācijas attīstību.¹⁹ Paši amerikāņi norāda, ka viņu *Konstitūcija* ir pasaules rakstīto konstitūciju patriarhs (*the constitution of the United States is the venerable patriarch of the world written charters of government* – angļu val.).²⁰ Protams, arī šis dokuments, neraugoties uz savu diženumu, ir tapis kā sāpīgs politisks kompromiss. Nevienš no *Konstitūcijas* parakstītājiem galu galā nebija pilnībā apmierināts ar tās tekstu. Par to liecina kaislības ap *Konstitūcijas* izstrādi, pieņemšanas gaita, kā arī pati tās ratifikācija.

ASV *Konstitūciju* paraksta 1787. gada 17. septembrī. Šo svarīgo dokumentu pieņem vīri, kuru pieredze balstās uz gandrīz divsimt gadus ilgo koloniālo pārvaldi. Bijušo koloniju (nu jau valstu) pārstāvjus vienoja kopīga vēlme būt brīviem un, dzīvojot saskaņā ar savu pārliecību, vadīties pēc taisnīgiem principiem. Viņiem bija kopīgas bailes no autoritārisma un tirānijas (vienalga, vai tas ir Apvienotās Karalistes monarhs, vai Ziemeļamerikas Valstu Savienības centrs). Tas ir cēlonis tam, kāpēc ne visi Federālā Konventa delegāti Filadelfijā atbalsta dokumentu. Daži no oponentiem dokumentā saskata savu valstu rīcības brīvības apdraudējumu. Citi pamatoti norāda uz savu un arī Konventa pilnvaru trūkumu (atcerēsimies – delegāti bija delegāti labot konfederācijas statūtus, nevis pieņemt jaunus). Trīs Konventa delegāti pat atsakās parakstīt ASV *Konstitūcijas* projektu, bet četrpadsmit delegāti demonstratīvi dodas no Filadelfijas atpakaļ uz

savām valstīm, cerot, ka šādi spēs izjaukt notiekošo. Rezultātā no piecdesmit pieciem Konventa delegātiem parakstītāji ir trīsdesmit deviņi. Tas tomēr ir pilnīgi pietiekami, lai tiktu uzsākts ratifikācijas process, kurā nepieciešams gūt 3/4 valstu atbalstu. *Konstitūcija* stājas spēkā 1788. gada 21. jūnijā, kad to ratificē deviņas pavalstis no trīspadsmit.²¹

Pēc tam, kad veiksmīgi ir izdevies ratificēt pašu *Konstitūciju*, Kongresā tiek pieņemti arī pirmie desmit labojumi kā vienota pakete, kas iegūst nosaukumu *Tiesību bils* (*Bill of Rights*). Minētos *Konstitūcijas* labojumus Kongress pieņem 1789. gadā, ratifikācija ilgst divus gadus, un spēkā tie stājas 1791. gadā. No sākotnējiem divpadsmit labojumiem tika akceptēti desmit.²²

Raugoties no mūsdienu skatpunkta, var rasties jautājums: kāpēc *Tiesību bilu* bija nepieciešams pieņemt pēc *Konstitūcijas* pieņemšanas, bet nevarēja šos labojumus iestrādāt pamattekstā? Lai gan pastāv viedoklis, ka to neizdarīja, baidoties, ka dažās pavalstīs strīdi par šiem jautājumiem var apdraudēt pašu *Konstitūciju*, pēc autora domām, pareizā atbilde ir tāda, ka daļa no *Konstitūcijas* parakstītājiem bija kategoriski pret pamattiesību uzskaitījumu *Konstitūcijā*.

¹⁸ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004., 35. lpp.

¹⁹ Balodis R. Pasaules konstitucionālās attīstības galvenie posmi. *Likums un Tiesības*, 2004, 6. sēj., nr. 1 (53)

²⁰ Hamilton A., Jay J., Madison J. *The Federalist. A Commentary on The Constitution of the United States. Being a collection of Essays written in Support of the Constitution agreed upon September 17, 1787, by Federal convention*. New York: The Modern Library, 1937, p. xxi

²¹ ASV *Konstitūcijas* ratifikācija nebija viegla. Dažās no nākamajām valstīm dokumentu apstiprināt izdodas tikai ar nelielu balsu pārsvaru. Par pašu pirmo ASV pavalsti 1787. gada 7. decembrī kļūst Delavēra, kurā "par" nobalsoja pilnīgi visi likumdevības deputāti. Vienbalsīgi par *Konstitūciju* nobalso arī Ņūdžersija un Džordžija. Pārējās nākamajās ASV pavalstīs tik viegli vis negāja, piemēram, Pensilvānijā "par" nobalsoja 46, bet "pret" – 23 deputāti, Merilendā "par" bija 63, bet "pret" – 11 deputāti, Dienvidkarolīnā "par" – 149, "pret" – 73, Ziemeļkarolīnā "par" – 184, "pret" – 77, Ņujorkā "par" – 30, "pret" – 27, Rodailendā "par" – 34, "pret" – 32 (skat.: Historical Note on Formation of the Constitution. <http://www.gpoaccess.gov/constitution/pdf2002/004-HistoricalNote.pdf>). Aktivākie konstitūcijas aizstāvji, kas vēlāk tiek iesaukti par "tēviem dibinātājiem" (*founding fathers* – angļu val.) *Aleksandrs Hamiltons* – pirmais ASV finanšu ministrs (1789–1795), *Džons Džejs* (*John Jay*; 1745–1829) – pirmais ASV Augstākās tiesas priekšsēdētājs (1789–1794), *Džeimss Medisons* (*James Madison*; 1751–1836) – vēlākais ceturtais ASV prezidents (1809–1817) divu gadu laikā (1787–1788) ir spiesti uzrakstīt astoņdesmit piecus rakstus (*Aleksandrs Hamiltons* – 52, *Džeimss Medisons* – 28, bet *Džons Džejs* – 5) nākamās konstitūcijas aizstāvēbai. Tie tiek publicēti vairākos laikrakstos un ir domāti, lai pārliecinātu Ņujorkas deputātus balsot par konstitūciju. Raksti bija anonīmi un parakstīti ar pseidonīmu *Publijs* (*Publius*) par godu Romas republikas dibinātājam. Anonimitāte tai laikā plašsaziņas līdzekļos bija populāra. Prese mudēja no publicistiskiem darbiem ar pseidonīmiem *Cēzars*, *Bruts* un citiem. Esejas vēlāk tiek izdotas vienā grāmatā ar nosaukumu *The Federalist Papers* (*Federalistu piezīmes*), kas joprojām ir labs studiju materiāls juristiem, politologiem un politiķiem. Lai gan, autoraprāt, balsojumi liecina par esēju rakstītāju pienesumu *Konstitūcijas* apstiprināšanā. Daži šādu viedokli uzskata par apšaubāmu. Piemēram, amerikāņu vēsturnieks profesors *Edvards Mils Ērls* (*Edward Meal Earl*) atzīst dokumenta mūsdienu vērtību un uzskata, ka esejas kā "kampanjas dokuments" (*campaign document* – angļu val.) nav īpaši ietekmējušas ratifikācijas balsojumu iznākumu (skat.: Hamilton A., Jay J., Madison J. *The Federalist. A Commentary on The Constitution of the United States. Being a collection of Essays written in Support of the Constitution agreed upon September 17, 1787, by Federal convention*. New York: The Modern Library, 1937, p. xxi).

²² Viens no noraidītājiem labojumiem bija par Pārstāvju palātas lielumu, bet otrs attiecās uz deputātu algu.

Tiesību bila pretinieku vidū bija arī *Konstitūcijas* izstrādātāji, bet atbalstītāju vidū – *Konstitūcijas* pretinieki.²³ Oponentu galvenais iebildums bija šāds: lai gan *Konstitūcijā* nav minētas individuālas tiesības, tās ir aizsargātas jau ar to, ka *Konstitūcijas* 1.–3. pantā ir iekļauta “*checks and balances*” sistēma. Detalizētāks brīvību uzskaitījums federālajā konstitūcijā, pēc viņu domām, būtu lieks, bet, ja ir vēlme uzskaitīt uz papīra to, ko nevar uzskaitīt to bezgalības dēļ, tad to var izdarīt, papildinot pavalstu konstitūcijas.²⁴ Šeit nevilus var vilkt paralēles ar *Latvijas Republikas Satversmi* (*Satversme*) un iespējamiem tās papildinājumiem. Daži iestājas pret jebkādiem *Satversmes* papildinājumiem (piemēram, pret labas pārvaldības principa nostiprināšanu *Satversmē*) ar motivāciju, ka *Satversmes* 1. pants jau ir gana pietiekams, proti, tas ietverot gan šo, gan arī citus principus. *Aleksandrs Hamiltons Federālistu piezīmēs* (nr. 84) norāda uz diviem galvenajiem iemesliem, kas, pēc viņa domām, *Tiesību bila* pieņemšanu padara par lieku. Pirmkārt, *Tiesību bills* pēc būtības ir tautas vienošanās ar monarhu, kuras nolūks ir ierobežot ķeizara prerogātas un privilēģijas. Republikas apstākļos tautai faktiski nav ar ko un par ko vienoties. Nevar taču tauta pati ar sevi vienoties. Otrkārt, *Aleksandrs Hamiltons* norāda, ka *Konstitūcijas* preambulā jau ir iekļauti principi, kas labāk par jebkādu paplašinātu uzskaitījumu atzīst indivīda tiesības (*here is a better recognition of popular rights, than volumes of those aphorisms* – angļu val.).²⁵ Šie principi, pēc *Aleksandra Hamiltona* domām, ir minēti ASV *Konstitūcijas* preambulā²⁶ un ar to pietiek, jo viss pārējais ir tikai interpretācijas jautājums. Viņš rakstīja, ka jebkāds paplašināts brīvību un tiesību uzskaitījums saskaņā ar šo viedokli ir nepietiekami izsmelošs un nepieciešamības gadījumā to tāpat vajadzēs paplašināt.²⁷ Līdzīgās domās bija arī cits *Konstitūcijas* veidotājs – *Tomass Džefersons*, kurš uzskatīja, ka tiesības

uz sirdsapziņas brīvību cilvēki nevar cilvēkiem piešķirt, jo likumdevēja pilnvaras var izplatīties vienīgi uz tām cilvēka darbības sfērām, kuras ir jāierobežo, lai indivīds nekaitētu citiem dzīvot un darboties.²⁸ *Tomass Džefersons* tolaik bija ASV prezidents, turklāt viens no galvenajiem *Konstitūcijas* izstrādātājiem. Viņa nostājai bija liela nozīme, taču arī tā nespēja izšķirt *Tiesību bila* likteni.²⁹ Kā zināms, par tā ratifikāciju iestājās pavalstu patrioti, kuri neraugoties uz minētajām iebildēm, tomēr vēlējās šādu sabiedrisko līgumu. Viņi nepieņēma prasīja papildināt ASV *Konstitūciju* ar pamattiesībām un garantijām pret centrālo varu. Pavalstu pārstāvji vēlējās, lai centrālajai varai visaugstākajā līmenī būtu saistoša un obligāta personu tiesību aizsardzība.³⁰ Ja tas nenotiks, viņi bažījās, jaunā savienība var uzurpēt varu, un tādā gadījumā ar pavalstu regulējumu vien nepietiks. Galu galā konstitucionālajām tiesībām cilvēki jāaizsargā ne tikai no Kongresa (likumdevēja) nepamatotas iejaukšanās privātajā dzīvē, bet arī no jebkuras valsts nepamatotas darbības (*state action that might be intrusive of these rights* – angļu val.).³¹ Kā zināms, *Tiesību bila* atbalstītāju viedoklis ir guvis virsroku, taču to, ka *Konstitūcija* būs jāpapildina ar pamattiesību garantiju uzskaitījumu, jau saprata, ASV *Konstitūcijas* ratifikācijai ejot uz beigām,³² jo vairākas pavalstis (piemēram, Masačūsetsa un Ņūhempšīra) ASV *Konstitūciju* ratificēja ar atrunu, ka *Tiesību bilam* jeb sadaļai par pilsoņu tiesībām ir jābūt obligāti pieņemtai pēc *Konstitūcijas* spēkā stāšanās. Ja *Tiesību bila* piekritēju viedoklis tiktu noraidīts, iespējams, varētu izjukt jaunā, tikko izveidotā federālā valsts. Sava daļa minēto kaislību bija atskaņas no Francijā notiekošajām pret baznīcu vērstaļām represijām,³³ jo amerikāņi tolaik bija reliģioza nācija.

Dažkārt nākas dzirdēt jautājumu par to, kāda saistība ir ASV *Tiesību bilam* ar Apvienotās Karalistes 1689. gada

²³ United States Bill of Rights. http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Bill_of_Rights

²⁴ Valsts varas (*governmental powers* – angļu val.) atzaru izkārtojums, kurā izpildvara atrodas līdzsvarā un atsvērā ar parlamenta un tiesu varu (skat.: Black C. *Black's Law Dictionary*. 6th ed. St. Paul: Minn West Publishing, 1990, p. 238). Ideja par konstitucionālo varas dalīšanas doktrīnu nav jauna un, protams, nav ASV *Konstitūcijas* rakstītāju izgudrojums. Viņi to ir patapinājuši no *Šarla Luija de Monteskiē* (*Charles-Louis de Montesquieu*; 1689–1755), kas rakstīja, ka brīvība var pastāvēt tikai tur, kur nav varas ļaunprātīgas izmantošanas, un nevar pastāvēt, ja tiesu vara nav atdalīta no likumdevējvaras un izpildvaras (skat.: Montesquieu Ch. *L'Esprit des Lois*. Paris, 1956, Ch. XI, p. 3–6) Kā atzīmē *Reinholds Čipeliuss* (*Reinhold Zippelius*) “neraugoties uz šādiem sakrustojumiem, izlaušanās un robežu izžušanu, tiek sasniegts varas dalīšanas patiesais mērķis, kamēr valsts institūciju dažādās grupas, kopumā pamot, savstarpēji iedarbīgi kontrolē viena otru” (skat.: Čipeliuss R. *Vispārējā mācība par valsti*. Rīga: AGB, 1998, 244.–245. lpp.).

²⁵ Katra pavalsts konstitūcija nosaka konkrētās pavalsts pārvaldi, pārvaldes institūciju vēlēšanu kārtību, vēlēšanu apgabalu izveidošanas nosacījumus, vēlēšanu cenza noteikšanu, iekšējās tirdzniecības regulāciju, vietējo pašvaldību organizāciju, veselības aizsardzības organizāciju, izglītības jautājumus, zemes ierīcību, sabiedriskās kārtības uzturēšanas noteikumus, ASV *Konstitūcijas* labojumu akceptēšanu u.c. Dažās no pavalstu konstitūcijām ir ietvertas tādas tiesību normas kā vēlēšanu likumdošanas iniciatīva, referendumu rīkošana, tiesības atsaukt valsts amatpersonas u.c. Par pavalstu konstitūcijām jāteic, ka kopumā visā Ziemeļamerikas valstu vēsturē ir tikušas pieņemtas 146 pavalstu konstitūcijas. Visjaunākā ir Džordžijas pavalsts 1982. gada Konstitūcija, bet pašas vecākās ASV pavalstu konstitūcijas gods pienākas Masačūsetsas pavalsts pamatlikumam, kas pieņemts 1780. gadā. Pēc Masačūsetsas nāk Vermontas Konstitūcija, kas pieņemta trīs gadus vēlāk – 1783. gadā. No pašlaik spēkā

esošajām pavalstu konstitūcijām trīs tika pieņemtas 18. gadsimtā, divdesmit deviņas – 19. gadsimtā, bet astoņpadsmit – 20. gadsimtā [Skat.: Hall K. (Ed.) *The Constitutional Convention as a Amending Device*. Washington, 1981, p. 9; Албастрова И.А. *Основы Американского Конституционализма*. Москва: Ю 2001, с. 15]. Runājot par pamattiesībām jāteic, ka ASV *Konstitūcijas* labojumos un federālajos likumos noteiktās tiesības tiek paplašinātas ASV pavalstu konstitūcijās, nevis otrādi.

²⁶ Federalist Papers No. 84. http://www.restoringamerica.org/documents/federalist/federalist_84.html

²⁷ ASV *Konstitūcijas* preambula noteic: “Mēs, Savienoto Valstu tauta, lai pilnveidotu Savienību, nodibinātu taisnīgumu, nodrošinātu iekšējo mieru, organizētu kopīgu aizsardzību, celtu vispārējo dzīves līmeni un nodrošinātu sev un saviem pēctečiem brīvības laimi, nodibinām un ieviešam šo *Konstitūciju Amerikas Savienotajām Valstīm*.”

²⁸ Federalist Papers No. 84. http://www.restoringamerica.org/documents/federalist/federalist_84.html

²⁹ Соргин В.В. *Политическая история США*. Москва: Наука, 2001, с. 17

³⁰ Rutland R. *The Birth of the Bill of Rights 1776–1791*. Boston: Northeastern University Press, p. 189

³¹ Албастрова И.А. *Основы Американского Конституционализма*. Москва: Юриспруденция, 2001, с. 24

³² Murphy G.J., Coleman L.J. *Philosophy of Law*. Westview Press, 1990, p. 83

³³ Couser R. *Ministry and the American Legal System*. Minneapolis: Fortress Press, 1993, p. 34

³⁴ Franču revolucionāri, būdami pie varas, izdarīja to, ko negribēja pieļaut Pirmā labojuma izstrādātāji. Lielās franču revolūcijas (1789–1794) pirmajā gadā tika aizliegts monarhijas satelīts – Romas Katoļu baznīca, kas, tā laika franču vārdiem runājot, bija saderīga ar monarhiju kā vīns ar sieru. 1793. gadā, lai aizpildītu radušos garīgo vakuumu jakobīnis Maksimiliāns Robespjērs

*Tiesību bilu*³⁵? Tā ir nosaukuma līdzība vai kas vairāk? Daži pētnieki, piemēram, *Piters Bromheds* (*Peter Bromhead*) atzīmē, ka Apvienotā Karaliste ir ASV Konstitūcijas izstrādātāju ideju generators.³⁶ No vienas puses, tam var piekrist, taču tikpat labi par generatoru var uzskatīt arī citus avotus.³⁷ Visticamākais iemesls pirmo desmit labojumu nosaukšanai par *Tiesību bilu* bija 1776. gada 12. jūnijā pieņemtais *Virdžīnijas Tiesību bils*³⁸ (*Virginia Bill of Rights*), kurā tika pasludināta neatkarība no Apvienotās Karalistes un pirmo reizi visaugstākā loma ierādīta dabiskajām tiesībām. *Virdžīnijas Tiesību bils*, starp citu, bija paraugs 1789. gada franču *Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācijai*³⁹ (*Declaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*). Turklāt, un tas ir zīmīgi, *Virdžīnijas* deputāts *Džordžs Meisons* (*George Mason*; 1725–1792) bija abu – kā *Virdžīnijas*, tā ASV – *Tiesību bilu* autors. Domājams, ka jautājumi par nosaukuma recepciju ir lieki.

1787. gada ASV Konstitūcija sastāv no preambulas, septiņiem pantiem un 27 labojumiem.⁴⁰ *Tiesību bila* Pirmais labojums uzskatāms par pamattiesības un brīvības aizsargājošu, Otrais un Trešais labojums paredz aizsardzību pret patvaļīgu militāru darbību, Ceturtais līdz Astotais labojums noteic aizsardzību pret patvaļīgu policijas un tiesu darbību, Devītais un Desmitais – pavalstu tiesību un neminēto cilvēktiesību aizsardzību. Atšķirībā no lielākās daļas pasaules valstu pamatlikumiem ASV Konstitūcija

nav aplūkojama konsolidētā veidā, kad tiesību akts ir redzams tāds, kāds tas ir spēkā pašreiz. Tā, piemēram, Astoņpadsmitais labojums aizliedz visā valsts teritorijā alkoholisko dzērienu ražošanu, pārdošanu un transportēšanu (*Prohibition Clause*), taču, par atvieglojumu alkohola cienītājiem, – Divdesmit pirmā labojuma pirmā daļa atceļ Astoņpadsmito labojumu. Tādējādi spēkā esošajā Konstitūcijā ir redzamas normas, kas sen atceltas. Respektīvi, labojumi ir ASV Konstitūcijas neatņemama sastāvdaļa, un tie netiek konsolidēti tekstā jeb “sakausēti” ar pamatteksstu: reiz Konstitūcijā iekļuvīš vārds tur arī paliek uz mūžiem, radot par Konstitūciju iespaidu, ka tā ir “svēta” jeb “sagrāla”.⁴¹ Lai arī romāņu-ģermāņu tiesību saimei tā ir neparasta prakse, pastāv uzskats, ka šāda pieeja dod iespēju tiesām un juristiem pārskatāmi redzēt tās vai citas normas spēkā stāšanās brīdi un izsekot Konstitūcijas principu vai dogmu pārmaiņām, izjust šā dokumenta gadsimta garu un elpu.

III. Reliģijas brīvība kā viena no piecām Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma brīvībām

Ja var ticēt Latvijas presei, 21. gadsimta sākumā Pirmajā labojumā iekļautās piecas brīvības nosaukt spēj tikai viens amerikānis no tūkstoša.⁴² Fakts runā pats par sevi,

(*Maximilien François Marie Isidore de Robespierre*; 1758–1794) administratīvā kārtā ievieš pseidoreliģiju ar nosaukumu *Etre Supreme* (franču val. – Augstākā būtne). Par šā kulta mērķi izteikties ir pagrūti, taču par tā uzdevumu var uzskatīt dekrīstianizāciju. Kristīgo svēto tēlu vietā baznīcās tiek novietotas revolūcijas varoņu bistes (arī dzīvo), un visas baznīcas tiek pārdēvētas par “prāta templiem”. Par vienu no galvenajām kulta vietām tiek pasludināta Parīzes Dievmātes katedrāle (*Notre Dame de Paris*), kur tiek rīkoti dažādi svētki. *Maksimiliāns Robespjērs* ar savām pilnvarām (viņš bija Nacionālā Konventa prezidents) sevi ieceļ kulta virspriestera kārtā. Tiek pasludināti arī kulta baušļi jeb Prāta kulta likumi. Ievēribas cienīgs ir pirmais noteikums, kas atzīst Augstākās būtnes esamību un dvēseles nemirstību. Nemot vērā, ka tautai šai kultā bija jāpielūdz dzīve vadoņi, jārespektē viņu asiņainās metodes, var tikai minēt, kas isti bija Augstākā Būtne, kurai jābūtu, kas kaislīgi ienīda baznīcu, zemojās. Ir liecības, ka *Maksimiliāns Robespjērs* pirms valsts apvērsuma (1794), kura rezultātā viņš tiek giljotinēts, sarīko procesiju, kurā pastaigājas, tērpies debeszīlā talārā un virs galvas nēsājot augsti paceltu gudrības, prāta dievieti (skat.: *Berggrāvs E. Valsts un Cilvēks*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2004, 34., 41. lpp.). Jāatzīmē, ka minētās izdarības pilnībā atbilst *Maksimiliāna Robespjēra* proponētajam uzskatam, ka “valstij nav vienaldzīgs it nekas. Viss ir politika”, un tādējādi vēl jo vairāk liek aizdomāties par tā laika atmosfēru, kad norisinās kaislības ap *Tiesību bilu*. Lai arī *Tiesību bila* izstrādātāji atradās citā kontinentā, līdz viņiem nevarēja nenonākt ziņas par minētajiem notikumiem. Lai cik salīdzinājumā ar mūsdienu tehnoloģisko laikmetu 18. gadsimta otrajā pusē bija vāji attīstīti sakari starp kontinentiem, reliģiozo amerikāņu valstsvīru uzmanības lokā, bez šaubām, bija informācija par franču revolucionāru aktivitātēm “religijs jaunradē”.

³⁵ Apvienotās Karalistes *Tiesību bila* (Skat.: http://www.constitution.org/eng/eng_bor.htm) pilnais nosaukums ir *Akts, kas atzīst personas tiesības un brīvības un nosaka Krona mantošanas kārtību* (*An Act Declaring the Rights and Liberties of the Subject and Settling the Succession of the Crown*). Tas ir viens no britu konstitucionālo tiesību pamatdokumentiem un avotiem un Apvienotās Karalistes konstitucionālo tiesību vēsturē nozīmīgs ar to, ka iedibina brīvas parlamenta debates, tiesības rīkot no monarha ietekmes brīvas parlamenta vēlēšanas, nosaka parlamentārisma kontinuitāti, aizliedz monarham darboties ārpus likuma ietvariem, noteic, ka parlamentam ir galīgais vārds nodokļu jautājumā. Attiecībā uz individiem britu *Tiesību bila* prototips iedibina tikai dažas tiesības un brīvības protestantiem, likumos noteiktajā kārtībā paš aizsardzības nolūkā atļauj nēsāt ieročus, aizliedz nežēlīgus un neparastus sodus un bez tiesas sankcijas nepieļauj naudas un

citus sodus. Britu *Tiesību bila* galvenais mērķis ir nostiprināt parlamenta varu un iegrožot monarha prerogātas. Bila pieņemšana nozīmēja reālu soli preti parlamenta un demokrātijas varai, tomēr saturiski un konceptuāli tā sūtība bija atšķirīga no amerikāņu dokumenta.

³⁶ Бромхед П. *Эволюция Британской Конституции*. Москва: Юридическая литература, 1978, с. 34

³⁷ Ja runā par britu tiesību ietekmi uz ASV Konstitūciju un tās labojumiem, tad, protams, var uzskatīt virkni vēl citu tiesību avotu, kas līdz ASV nodibināšanai bija nozīmīgi Apvienotajā Karalistē un tāpat ietekmēja ASV *Tiesību bilu* (neaižmirsīsim, ka 13 valstis, kas nodibināja ASV, pagātnē bija britu kolonijas): 1215. gada *Lielā brīvību harta* (*Magna Charta Libertatum*), kurā ir “vadošie principi konstitucionālas valdīšanas attīstīšanā Anglijā un Savienotajās valstīs” (*guiding principles in the development of constitutional government in England and in the United States* – angļu val.), 1628. gada *Tiesību peticija* (*The Petition of Right*), 1679. gada *Akts par personas neaizskaramību* (*Habeas Corpus Act*), kā arī *Sarla de Monteskjē* traktāts *Par likumu garu* (1748) un *Džona Loka* (*John Locke*; 1632–1704) darbs *Otrās traktāts par valdību* (1750), kā arī pašu ASV Konstitūcijas izstrādātāju personiskā pieredze valsts (pavalstu) pārvaldē.

³⁸ Virginia Bill of Rights. June 12, 1776. http://www.constitution.org/bor/vir_bor.htm

³⁹ Virginia Declaration of Rights. http://en.wikipedia.org/wiki/Virginia_Declaration_of_Rights#_note-10

⁴⁰ Kongresā ir ierosināti kopumā 5000 labojumi. Lai gan pieņemti tikai 40, no kuriem spēkā šobrīd ir 27, pārējie atrodas pavalstu lēģislatūrās ratifikācijai. Pēdējais labojums tika ratificēts 1992. gadā, kad to savos parlamentos bija ratificējušas 40 pavalstis no 50. Šis labojums tika pieņemts ASV Pirmajā Kongresā 1789. gada 25. septembrī – tātad “ceļojis” par pavalstīm veselus 203 gadus. Šo labojumu pirms diviem gadsimtiem bija ierosinājis viens no amerikāņu Konstitūcijas “tēviem” – pats *Džeimss Medisons*.

⁴¹ Tribe L.H., Dorf M.C. *On readings of the Constitution*. Cambridge: Cambridge Harvard University Press, 1991, p. 17

⁴² ASV Konstitūcijas Pirmajam labojumam par godu 2005. gada nogalē ASV tika izveidots muzejs. Muzeja darbinieki, pa telefonu aptaujājot cilvēkus, konstatēja, ka ASV Konstitūcijas Pirmā labojuma piecas brīvības var uzskatīt viens respondents no tūkstoša. Tai pašā laikā 22 % aptaujāto spēja nosaukt animācijas seriāla *Simpsoni* (*The Simpsons*) visu piecu ģimenes locekļu vārdus (skat.: *Simpsoni apsteidz Konstitūciju*. *Nedēļa*, 2005, oktobris, 47. lpp.).

tāpēc, lai runātu par vienas no Pirmā labojuma brīvībām – reliģijas brīvības – tiesiskajiem aspektiem, autoraprāt, lietderīgi būtu vērsties pie pirmavotiem.

Kā zināms, sākotnēji Kristīgā baznīca bija aizliegta organizācija (*collegium illicitum* – latīņu val.). Romas impērijā kristiešiem atļāva apvienoties vienīgi Romas pilsētas apbedīšanas kolēģijā (*collegia funeratica* – latīņu val.). Visu radikāli mainīja Romas imperators (306–337) *Konstantīns Lielais* (*Gaius Flavius Valerius Aurelius Constantinus*; 272–337), saukts arī par *Konstantīnu I*. *Konstantīna I* vecāki bija kristietības uzvara pār pagānisko Romas impēriju un kristietības atzīšana par valsts reliģiju. *Konstantīns I*, cīnoties ar sāncensiem, talkā piesauca⁴⁵ pirms tam nežēlīgi nīdētos kristiešus un, guvis uzvaru, ar panākumiem pieņēma *Milānas Tolerances ediktu*⁴⁶ (313). Lai gan edikts tika izdots kristiešu legalizācijai, tajā atzīta visu reliģiju vienāda iespēja netraucēti darboties. Romas pilsoņi pēc edikta izdošanas varēja brīvi pievērsties tai reliģijai, kuru katrs uzskatīja par sev atbilstošāko. Tieši šai dokumentā reliģijas brīvības princips parādās pirmo reizi.⁴⁷ Kristieši beidzot legāli, bez bailēm no represijām, var nepiedalīties pagānu dievu pielūgšanā un rituālos. Brīvība gan nav ilgstoša, un, ticībai institucionalizējoties, kristietība kļūst par valdošo ticību. Īsā laikā kristietība no vajātas jaunas reliģiskās kustības pārtop par Romas impērijas valsts reliģiju. Seko regress – un tagad par vajātajiem kļūst pagāni. Jau 4. gadsimta beigās Romā oficiāli tiek aizliegta citu dievu pielūgšana. Līdz pat 17. gadsimtam dominē itāļu viduslaiku filozofa, teologa un dominikāņu mūka *Akvīnas Toma* (*Thomas Aquinas*; 1225 vai 1226–1274) proponētais modelis par laicīgā pastarpinātību un kalpošanu pārļaičgajam.⁴⁸ Saskaņā ar šo modeli valstij, lai tā nesāktu kalpot Sātanam un līdz ar to nekļūtu par velna valsti (*civitas diaboli* – latīņu val.), bet valsts vadītāji – par noziedznieku bandu (*magnum latrocinium* – latīņu val.), ir jācenšas kalpot Dieva valstībai (*civitas Dei* – latīņu val.). Tās iespējams, ķeizariem bez ierunām pakļaujoties Baznīcai.⁴⁹ Šai laikā Baznīcas likumi tika balstīti ar valsts represīvo spēku, bet citādi domājošie – vajāti un fiziski iznīcināti. Reliģijas brīvības jēdziens ir svešs – Eiropā tūkstošiem nevainīgu cilvēku tiek sadedzināti Svētās inkvizīcijas sartos, tādējādi mirstot par tiesībām būt citādiem.

Viduslaiku pasauli satricināja un līdz nepazīšanai pārvērtā trīs notikumi: renesanse, reformācija un Amerikas atklāšana. *Mārtiņa Luterā* (*Martin Luther*; 1483–1546) iniciēto reformāciju, ņemot vērā tās “valsts un baznīcas atdalīšanas ideoloģiju”⁵⁰, kā arī tās sekas, var uzskatīt par konstitucionāla rakstura reformu. Eiropā vācu vasaļvalstu revolūcija un tās izraisītā luterāņu reformācija darīja galu katoļu baznīcas un laicīgās varas duālismam, atņemot Baznīcai nozīmīgākā konstitucionālā juridiskā subjekta lomu. Visā Eiropā sāk strauji izplatīties brīvdomība. Pēc ievērojamā vācu jurista *Rūdolfa Zoma* (*Rudolph Sohm*) vārdiem, “luterāņu reformācija ne tikai atjaunoja ticību, bet arī atdzemdinaja garīgo un tiesību pasauli”⁵¹. *Harolds Džozefs Bernans* (*Harold Joseph Berman*) to dēvē pat par pāvesta varas un tiesību revolūciju (*Papstrevolutionen* – vācu val.)⁵². Katoļu Baznīca 1648. gada Vestfālenes miera līgumā oficiāli atzīst

Eiropas valdnieku tiesības uz baznīcas galvas statusu savā zemē (*summus episcopus caput ecclesiae* – latīņu val.) un tiesības savas zemes baznīcas lietās būt par augstāko likumdevēju (*jus reformandi* – latīņu val.). Praksē tas nozīmē: kura vara, tā reliģija (*cujus est regio, ilius est religio* – latīņu val.).⁵³ Ilgi vairs nav jāgaida līdz brīdim, kad starptautiskā līmenī izskan reliģijas brīvības princips. 1660. gadā tagadējā Gdaņskā (Polija) starp Poliju un Zviedriju tiek parakstīts *Olīvas miera līgums*⁵⁴ (*Pokój oliwski* – poļu val., *Freden i Oliva* – zviedru val.), kurā parādās pavalstnieku tiesības uz savu ticību, neraugoties uz valdnieka atšķirīgo ticību. Tomēr līdz reliģijas brīvības vispārējai atzīšanai ir vēl ilgi jāgaida, jo konservatīvajai Eiropai šāds izaicinājums nebija pa spēkam. Tās bija Jaunās Pasaules izaicinājums un prerogatīva.

Būdamā neapmierināta ar Anglijā valdošajām valsts un baznīcas attiecībām, kāda separātistu grupa – radikālas ievirzes puritāņu sekta⁵⁵ 1607. gadā dodas no Anglijas uz

⁴⁵ Ir dažādas mitoloģiskas leģendas par šo tematu. 312. gadā, kad *Konstantīns I* izcīnīja izšķirošo uzvaru pār *Maksentiju* (*Marcus Aurelius Valerius Maxentius*; 278–312), kas sevi bija pasludinājis par imperatoru, esot noticis brīnums: pirms kaujas *Konstantīns I* un viņa leģionāri redzējuši debesīs krusta zīmi un uzrakstu “Ar šo mēs uzvarēsim”. *Konstantīns I* nekavējoties esot lūcis pagatavot karogu ar krusta zīmi un sauli un uzvarējis kauju.

⁴⁶ The Edict of Milan. <http://gbgm-umc.org/UMW/Bible/milan.stm>

⁴⁷ *Tors Lindholms* (*Tore Lindholm*) gan min 265.–238. p.m.ē. dzīvojušo indiešu valdnieku *Ašoku*, kas savās pārvaldītajās teritorijās reliģijas brīvību izmantojis kā pārvaldes līdzekli (skat.: Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib B.G. *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deckbook*. *BYU International Center for Law and Religious Studies and The Norwegian Centre for Human Rights University of Oslo Norway*. Martinus Nijhoff Publishers, 2004, p. 31).

⁴⁸ Eiropā 11. gadsimta beigās valsts izveidojās baznīcas valsts formā: Eiropā līdz pat 17. gadsimtam bija virkne valstu, kurās karalis savu varu bija spiests dalīt ar pāvestu. Šādu modeli attaisnoja *Akvīnas Toms* ar teoriju par “diviem zobeniem”. [Sākotnēji “divu zobenu” jeb “*Duo sunt*” (latīņu val. – ir divi) teorija tika formulēta pāvesta (492–496) *Ģelāsija I* (*Gelasius I*) 494. gada vēstulē Bizantijas imperatoram *Anastasijam* (*Flavius Anastasius*)]. Tās būtība ir šāda: Dievs pāvestam nodevis garīgās un laicīgās lietas, no kurām pāvests pirmās patur sev, bet otrās nodod valdniekam, kas pilda Dieva gribu, kuru sevī sintezē pāvests. Praktiski gan tas izpaudās tādējādi, ka pāvesti bija tiesīgi atcelt ķeizarus un noraidīt atsevišķu valstu izdotos likumus, ja viņiem šādi likumi nebija pa prātam. Pats *Akvīnas Toms* par saviem nopelniem baznīcas priekšā 1323. gadā tika kanonizēts svēto kārtā, bet “divu zobenu” mācība 1879. gadā tiek pasludināta par oficiālo Romas katoļu baznīcas nostāju.

⁴⁹ Balodis R. *Valsts un Baznīca*. Rīga: Nordik, 2000, 77. lpp.

⁵⁰ Ievērojamais norvēģu teologs, jurists un filozofs *Eivinds Bergrāvs* (*Eivind Josef Berggrav*; 1884–1954) uzskatīja, ka *Mārtiņš Luters* pārņēmis vēlāk bieži lietoto apzīmējumu: divas valstības – Gara un zobena, troņa un altāra valstība, “kurām jātop skaidri atdalītām un kuras nekad nedrīkst jaukt kopā”. Reformācija, pēc *Eivinda Bergrāva* vārdiem, šajā jomā no jauna neko neradīja, bet tikai pielāgojās jau esošajai situācijai. Saskaņā ar minēto uzskatu, no Dieva redzesleņķa raugoties, abas šīs separātiskās organizācijas pastāv viena otrai līdzās. Visos ar varu saistītajos jautājumos valsts ir neatkarīga no baznīcas. Reliģija ar valsti ir saistīta tai ziņā, ka bez morāles valstī būs apdraudēts pilsoņu labums. Valsts joprojām neatsakās no svētuma nozīmības. Skat.: Bergrāvs E. *Valsts un Cilvēks*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2004, 74. lpp.

⁵¹ Sohm R. *Weltliches und geistliches Recht*. München, Leipzig, 1914, S. 69

⁵² Balodis R. Konstitucionālo tradīciju īpatnības Apvienotajā Karalistē. *Likums un Tiesības*, 2004, 6. sēj., nr. 5 (57), 130.–141. lpp.

⁵³ Lindholm T., Cole Durham W., Tahzib B.G. *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deckbook*. *BYU International Center for Law and Religious Studies and The Norwegian Centre for Human Rights University of Oslo Norway*. Martinus Nijhoff Publishers, 2004, p. 27

⁵⁴ Peace of Oliva. <http://www.factmonster.com/ce6/history/A0836576.html>

⁵⁵ Amerikas vēsture. *Apskats*. ASV Informācijas dienests, 16. lpp.

Holandi (Leideni). Dzīve cita protestantisma novirziena ticīgo – kalvinistu vidū puritāņus neapmierina, un simt divi vīrieši, sievietes un bērni 1620. gadā ar kravas kuģi *Mayflower* dodas sešdesmit sešu dienu ilgā jūras braucienā uz Jauno Pasauli.⁵⁴ Nonākuši Amerikā, pilgrimi nolemj, ka atrodas ārpus jebkādas organizētas pārvaldes jurisdikcijas, un 1793. gadā noslēdz tā saucamo vienošanos, kas vēsturē iegājuši ar nosaukumu *Mayflower Compact*⁵⁵ (*Mayflower* līgums – angļu val.). Līguma, kuru paraksta 41 Plimutas kolonijas vīriešu kārtas iedzīvotājs, apjoms ir neliels – tas satilpst uz vienas lapas. Dokumentā tiek runāts galvenokārt par kolonistu svēto apņemšanos visus savus spēkus veltīt savas kolonijas uzplaukumam. Šai darbā viņi apņemas ievērot Dieva likumus un balstīties uz Dieva žēlastību. ASV sestais prezidents Džons Kvinsijs Adamss (*John Quincy Adams*; 1767–1848) šo dokumentu vēlāk nodēvē par pozitīvāko un oriģinālāko sabiedrisko līgumu, kāds jebkad ticis parakstīts visā cilvēces vēsturē. Tas jāuzskata arī par amerikāņu demokrātijas stūrakmeni.

Ir zināms, ka kolonijas nespēja izvairīties no Eiropas negatīvās pieredzes – reliģiskās neiecietības rēgs sekoja pa pēdām vēlāk arī jaunizveidotajām ASV.⁵⁶ Reliģijas brīvība ASV spēja attīstīties, savā ziņā pateicoties bailēm no anglikāņu baznīcas (*Church of England*) uzkundzēšanās un puritāņu reliģiskajam fanātismam. Cilvēku lielākā kļūda – uzskatīt, ka viņu viedoklis ir pats pareizākais, redzama jau pirmajā puritāņu apmetnē "Pilsētā uz kalna" jeb "Jaunajā Jeruzalemē", kas ir tagadējās Masačūsetsas priekštece. Puritāņi izveido koloniju, kurā, no vienas puses, valda taisnīgi, uz Bībeles bausļiem iedibināti principi, pārvaldi īsteno Vispārējās Tiesas (kolonistu pārstāvju sapulce) ievēlēts gubernators, bet, no otras puses, par brīvcilvēkiem tiek atzīti tikai puritāņi, uz pārējiem šie taisnīgie principi netiek attiecināti. Viens no kolonistiem – garīdznieks Rodžers Viljamss (*Roger Williams*; 1603–1683) iestājas pret Vispārējās Tiesas īstenoto pārvaldi un nepiekrīt gubernatora Džona Vintropa (*John Winthrop*; 1588–1649) reliģiskajai pārvaldībai. Rodžers Viljamss arī neatbalsta indiāņu zemju patvaļīgu sagrābšanu un citas lietas. Kolonisti nevēlas paciest citādi domājošo savā vidū un 1636. gadā padzen viņu no "Pilsētas uz kalna". Rodžers Viljamss nodibina Rodailendas koloniju, kur attiecību pamatā tiek likta reliģiskā tolerance. Nemot vērā to, ka reliģiskā tolerance ir reliģijas brīvības obligāts priekšnosacījums, pastāv viedoklis, ka Rodžers Viljamss uzskatāms par mūsdienu reliģijas brīvības izpratnes pirmsācēju.⁵⁷

Reliģijas brīvības princips pamazām izplatās atsevišķās ASV kolonijās, piemēram, 1632. gadā Merilendā, bet 1682. gadā – Pensilvānijā. Raksturīgi, ka, nodibinoties ASV, vairumā pavalstu ir vienas reliģijas pārsvars: Virdžīnijā – anglikāņu, Pensilvānijā – kvēkeru, Merilendā – katoļu, bet Rodailendā – baptistu, tomēr būtiski ir tas, ka neviena no pavalstu reliģijām neguva mažoritāti federālajā līmenī. Tādējādi var pieņemt, ka bijušās kolonijas un ASV veidošanās brīdī suverēnas, konfederatīvā veidojumā apvienojušās valstis nepiešķīra federālajam centram pilnvaras tieši reliģijas sfērā. 1776. gadā tiek pieņemts *Virdžīnijas Tiesību bilis*⁵⁸ un analogiskas normas tai pašā gadā parādās arī citu Ziemeļamerikas valstu deklarācijās un konstitūcijās.⁵⁹

Piecpadsmit gadus vēlāk – 1791. gadā – šis princips, modificētā formā tiek iekļauts ASV *Konstitūcijas* Pirmajā labojumā. Lai gan, apspriežot labojumu, ir dažādi viedokļi par tekstā frazeoloģiju,⁶⁰ vienots ir viedoklis par to, ka labojums ir kā konstitucionāls vairogs pret federālā centra iespējamām ļaundarbībām reliģijas lietās. Pamazām tas pārveidojās par valsts un baznīcas šķirtības konsekventu ievērošanu. Raksta V. nodaļā lasītājs varēs izsekot minētās konstitucionālās normas transformācijai un interpretācijas attīstībai, tomēr jāatzīmē, ka sākotnējā iecere īstenojās lēnām un, lai gan dažas pavalstis no "established churches" (angļu val. – valsts baznīcas) modeļa atteicās jau 18. gadsimta beigās, ratificējot Pirmo labojumu, pilnībā tas izzuda tikai 1833. gadā.

ASV *Konstitūcijas* Pirmais labojums⁶¹ sevi ietver piecas brīvības – reliģijas, vārda, preses, pulcēšanās un petīciju brīvību. Lietā *Herbert v. Lando*⁶² Augstākās tiesas tiesnesis Viljams Brennans (*William Joseph Brennan*; 1906–1997) par labojumu ir izteicies, ka tas aizliedz

⁵⁴ Mayflower. <http://en.wikipedia.org/wiki/Mayflower>

⁵⁵ The Mayflower Compact. <http://www.plimoth.org/learn/history/colonists/MayflowerCompact.asp>

⁵⁶ Piemēram, ja kāds 1610. gadā Virdžīnijā izvairītos no obligātā baznīcas apmeklējuma svētdienā, viņu varēja nopērt ar rīkstēm. 1644. gadā Masačūsetsā baptistu aizliedz ar likumu. Ir ziņas, ka minētajā kolonijā kāds Dž. Beikers (*J. Baker*) 1630. gadā ticis nopērts par to, ka šāvis putnus sabata dienā. Par šo pavalsti ir arī tādas ziņas, ka kāds kvēkers ticis pakārtis tikai savas reliģiskās pārliecības dēļ. Jau pēc ASV izveidošanas ir zināms kuriozs ar Džordžu Vašingtonu (*George Washington*; 1732–1799), kurš 1789. gadā decembrī, būdams ASV prezidents, jāšus uz zirga ceļojis pa Konektikutu un gandrīz ticis sodīts par ceļošanu svētdienā.

⁵⁷ *The Role of the Churches in the Renewing Societies. Lectures and Documents Budapest symposium. 3–5 March 1997.* The International Religious Liberty Association (European Section). 1998, p. 27

⁵⁸ Virdžīnijas Tiesību bila 16. pants skan šādi: "Reliģija jeb pienākums, kas mums ir Radītāja priekšā, un nepieciešamība pēc attiecīga goda izrādīšanas nevar tikt panākta ar vardarbību, tamdēļ visiem cilvēkiem ir dotas tiesības uz brīvu reliģijas praktizēšanu saskaņā ar savas sirdsapziņas prasībām, kam jānoris ar kristīgu pazemību, mīlestību un žēlsirdību vienam pret otru."

⁵⁹ Skat., piemēram, Pensilvānijas 1776. gada Konstitūcijas (http://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/bill_of_rights5.html) 2. pants, vai tā paša gada Merilendas Konstitūcijas (<http://www.lonang.com/exlibris/organic/1776-mdr.htm>) 23. pants.

⁶⁰ Viens no Konstitūcijas izstrādātājiem Džeimss Medisons, vēlāk – ASV ceturtais prezidents (1809–1817) ASV Pirmajā Kongresā piedāvāja citu Pirmā labojuma versiju [Annals of Congress 434 (June 8, 1798)]: "Nevienam nav atļauts ierobežot pilsoņa tiesības, pamatojoties uz viņa reliģisko piederību vai pārliecību, un nacionāla baznīca nevar tikt iedibināta, un valsts ar baznīcu nevar veidot neko kopīgu." ("The civil rights of none shall be abridged on account of religious belief or worship, nor shall any national religion be established, nor shall the full and equal rights of conscience be in any manner, or on any pretext, infringed." – angļu val.) Tomēr, neraugoties uz to, ka Kongress akceptēja kongresmeņa no Nūhempširas Semuela Livermūra (*Samuel Livermore*; 1732–1803) priekšlikumu, Džeimss Medisons ir izteicies, ka Pirmajā labojumā definētā valsts un baznīcas atdalītība ir perfekta un jēdzieniskajā ziņā nepārprotama (skat.: Edwin S. Gaustad. *Faith of Our Fathers: Religion and the New Nation*. San Francisco: Harper & Row, 1987, p. 56; First Amendment. Religion and Expression. <http://www.gpoaccess.gov/constitution/browse2002.html#2002>).

⁶¹ ASV Konstitūcijas Pirmais labojums noteic: "Kongress nevar izdot likumus, kas iedibina kādu reliģiju vai aizliedz pieturēšanos pie tās, kas ierobežo vārda brīvību vai preses brīvību, vai cilvēku tiesības mierīgi pulcēties un vērsties pie valdības ar petīcijām, lai izbeigtu varas ļaunprātīgu izmantošanu."

⁶² *Herbert v. Lando* [1879]. 441 U.S. 153, 184–85. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=441&invol=153>

valstij uzspiest saviem pilsoņiem savu, autoritatīvu patiesības izpratni (*authoritative vision of truth* – angļu val.).

No Pirmā labojuma izriet vairākas klauzulas [piemēram, iesniegumu (petīciju) klauzula]⁶⁵, tomēr, runājot par to daļu, kas saistās ar reliģiju⁶⁶, jāteic, ka gan juridiskajā literatūrā⁶⁷, gan tiesu nolēmumos⁶⁸ tiek runāts par veselām divām klauzulām. Pirmā tiek saukta par "Valsts Baznīcas iedibināšanas aizlieguma klauzulu"⁶⁹ (*Establishment Clause* – angļu val.), otrā – par "Brīvas izpausmes klauzulu"⁷⁰ (*Free Exercise Clause* – angļu val.). Pirmā klauzula aizliedz valstij iedibināt un atbalstīt (arī sekmēt, veicināt) kādu reliģiju, bet otrā garantē indivīdiem tiesības brīvi (kā vārdos, tā darbos) izpaust savu reliģiju. Šo klauzulu "eiropēiskojo", to varētu nosaukt par "reliģijas brīvības klauzulu", bet pirmo – par "Baznīcas atdalītības no valsts klauzulu". Valsts Baznīcas iedibināšanas aizlieguma klauzulu

uzskata par *Tomasu Džefersonu* norādītās sienas starp valsti un baznīcu celšanu.⁶⁹ Starp citu, uz minēto *Tomasu Džefersonu* izteikumu ir atsaucies arī ASV Augstākās tiesas spriedumos.⁷⁰

Nevilus nāk prātā *Latvijas Republikas Satversmes* 99. pants, kurā abas minētās klauzulas, tiesa gan, apgrieztā kārtībā, arī ir atrodamas: "Ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Baznīca ir atdalīta no valsts." Latvija ir neliela valsts, taču reliģiskie jautājumi, kas saistīti ar cilvēktiesību normu iztulkošanu tikai pateicoties precedentu analīzei, iegūst reālu apveidu. Šā iemesla dēļ ir vērts pievērst uzmanību tam, kā šādus jautājumus risina citas valstis, piemēram, ASV. Lai izprastu tās darbību, autors turpmāk aplūkos, kas tad ir ASV Augstākā tiesa.

(Nobeigums sekos.)

⁶⁵ Meijere S. Tiesības uz taisnīgu tiesu vai sabiedrības iebiedēšana. *Jurista Vārds*, 2006. 28. marts nr. 13

⁶⁶ "Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof [...]" – angļu val.

⁶⁷ Sullivan K., Gunter G. *Constitutional Law*. 15th ed. New York: Foundation Press, 2004, p. 1534; Couser R. *Ministry and the American Legal System*. Minneapolis: Fortress Press, 1993, p. 34.

⁶⁸ Piemēram, Augstākās tiesas tiesnesis *Owens Roberts* (*Owen Josephus Roberts*; 1875–1955) lietā *Cantwell v. Connecticut* ir atzīmējis, ka ASV Konstitūcijas Pirmais labojums ietver sevī divas koncepcijas: tiesības ticēt un tiesības darboties. Pirmā koncepcija ir absolūta, taču, ņemot vērā lietu dabu, tāda nevar būt dzīvē. Ikvienā lietā regulatīvā vara ir jāpārbauda, vai tās rīcība bija lietderīga, pretējā gadījumā mēs reliģijas brīvību nespēsīm nosargāt (skat.: *Cantwell v. Connecticut* [1940]. 310 U.S. 296, 303–04. <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=310&invol=296>). Arī amerikāņu zinātniskajā literatūrā tiek norādīts uz Augstākās tiesas nostāju – tiesības ticēt aizsargāt absolūti, bet reliģiskās aktivitātes – nosacīti. Respektīvi, ar reliģiju nevar motivēt uzvedību, kas ir pretrunā ar likumu. "Absolūtisms" ir attiecināms uz runas / vārda brīvību. To pašu var attiecināt arī uz politiskām ideoloģijām, jo, ja ņem par pamatu reliģijas lomu grupas dzīvē, tad marksismu var atzīt par reliģiju – līdzīgi metodismam (skat.: *Tribe L.H. American constitutional Law*. 2nd ed. New York: The Foundation Press, Inc, 1988, p. 1182–1183).

⁶⁹ Dreisbach Daniel L. *Thomas Jefferson and the Wall of Separation*

between Church and State. New York: New York University Press, 2002

⁷⁰ Juridiskais jēdziens "free exercise" pirmo reizi Amerikas konstitucionālo tiesību vēsturē parādās jau 1649. gadā *Merilendas Konstitūcijā*, kas nosaka, ka "personu, kura ir Kristus ticībā, nedrīkst traucēt" (skat.: Couser R. *Ministry and the American Legal System*. Minneapolis: Fortress Press, 1993, p. 31).

⁷¹ *Tomas Džefersons* bija ASV prezidents (1801–1809) un *Neatkarības deklarācijas* un ASV Konstitūcijas autors, viens no tiem vīriem, kurus amerikāņu nācija dēvē par "tēviem dibinātājiem". *Tomas Džefersons* personiskās attiecības ar reliģiju nebija vienkāršas – kaut vai tāpēc, ka tā laika oponenti federālisti visā nopietnībā viņam piedēvēja ateistu un kristietības ienaidnieka etiķeti. Būdam ASV prezidents, viņš 1801. gada oktobrī no Danburijas Baptistu savienības (*Danbury Baptist Association*) saņēma vēstuli, kurā Konektikutas pavalsts baptisti, būdami reliģiska minoritāte, sūdzējās viņam par diskrimināciju attiecībā uz sevi. Atbildē, kura datēta ar 1802. gada 1. janvāri un kurā ir *Tomas Džefersona* vispārīga rakstura pārdomas (piemēram, "nav šaubu, ka attiecības ar Dievu ir katra cilvēka personiska lieta"), ir metafora, kas pārvērtusies par tiesību klauzulu, proti, izteiciens: "baznīcas un valsts atdalītības siena" (*wall of separation between church and state* – angļu val.). Mūsdienās šis izteiciens ir pārveidojies par "baznīcas atdalītību no valsts" (skat.: *Jefferson's Wall of Separation Letter*. <http://www.usconstitution.net/jeffwall.html>).

⁷² *Reynolds v. United States* [1879]. 98 U.S. 145, 164. <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=98&invol=145>

Summary

Understanding of the First Amendment of the Constitution of the United States of America and Its Transformation

Understanding of text of particular legal norms in each country is a product of long historical development. In constitutional law of the United States it is even more explicit because of its case-law tradition. The Constitution of the United States, which is the first written constitution of the world and which is called as the venerable patriarch of the world written charters of government or more exactly its understanding, is nevertheless developing. The changes are seen not in text of the Constitution itself but in the interpretation of its norms. By means of case-law the Supreme Court of the United States had developed commentaries of the Constitution without which it is impossible to conceive the Constitution itself.

The paper focuses on one specific aspect of constitutional law of the United States, namely religious freedom. Apart from Europe where relationship between national states and the Church have developed due the Reformation followed by secularization and fight with the Catholic dogmas, in the United States those relationships were made by federalism and activism of the Supreme Court.

When the Constitution of the United States was ratified there were no

fundamental rights and freedoms in it because some of signers of the Constitution were against it. The main reason for rejection of an explicit enumeration of fundamental rights in the Constitution was that they are unnecessary because of checks and balances system already included in Articles 1 to 3 of the Constitution. Anyway, after the ratification of the Constitution several amendments were adopted. The first ten of them are known as the Bill of Rights. Freedom of religion derives from the First Amendment of the Constitution which inter alia comprises also several other freedoms.

To understand the constitutional guarantees of the First Amendment it is necessary to trace down the interpretation of it by the Supreme Court. There are several clauses included into the First Amendment. As to the part of it related to religion, two clauses can be mentioned. The first is called "Establishment Clause" (in Europe: Freedom of religion clause), and the second is known as "Free Exercise Clause" (in Europe: Separation of the Church and the state clause). Both of them although in reverse order are also included in Article 99 of the Constitution of the Republic of Latvia.

Ringolds Balodis,

Dr.iur., LU Juridiskās fakultātes asociētais profesors

Juridiskā fakultāte, Latvijas Universitāte, Raiņa bulv. 19, Rīga, LV-1586

Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma nozīme un izpratnes transformācija (II)

Satura rādītājs [Nobeigums, sākums nr. 8 (84)]

- IV. Amerikas Savienoto Valstu Augstākās tiesas prerogatīvas un vieta amerikāņu konstitucionālismā
- V. Amerikas Savienoto Valstu Augstākās tiesas prakse, skatot lietas, kas saskaras ar Pirmā labojuma pirmajām divām klauzulām
- VI. Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma pirmās divas klauzulas un starptautiskās cilvēktiesības
- VII. Kopsavilkums

Anotācija

Raksta turpinājumā autors pievēršas jautājumam par ASV Augstākās tiesas prerogatīvām un vietu amerikāņu konstitucionālismā, kā arī ASV Augstākās tiesas praksi, skatot lietas, kas saskaras ar ASV Konstitūcijas Pirmā labojuma pirmajām divām klauzulām, proti, Valsts Baznīcas iedibināšanas aizlieguma klauzulu un Brīvas izpausmes klauzulu. ASV Konstitūcijas Pirmā labojuma pirmās divas klauzulas aplūkotas arī no starptautisko cilvēktiesību aspekta.

Raksta nobeigumā secināts, ka, pateicoties ASV Augstākās tiesas aktīvismam mūsdienās ASV Konstitūcijas Pirmā labojuma norma tiek skaidrota ļoti paplašināti, padarot reliģiju par "neatšķiramu" un reliģijas brīvību – par "absolūtu".

IV. Amerikas Savienoto Valstu Augstākās tiesas prerogatīvas un vieta amerikāņu konstitucionālismā

Britu konstitucionālā vēsture un izpratne par tiesībām lielā mērā ir ietekmējusi amerikāņu tiesības. Neraugoties uz to, ka Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcija⁷¹ ir rakstisks dokuments, nedaudz palūkosimies uz Apvienotās Karalistes jurisprudencē valdošo uzskatu par konstitūciju. Briti atzīst, ka ir tādas valstis, piemēram, Amerikas Savienotās Valstis (ASV), kur konstitūcija jeb instruments, kas nosaka valsts varas formu, ir rakstisks⁷², tomēr konstitūciju viņi saskata nevis formā, bet drīzāk gan jēdzenā, "kuru lieto, lai norādītu valsts varas formu"⁷³. Salās (un ne tikai), atzītājā Rodžera Bērda (Roger Bird) skaidrojošajā juridiskajā vārdnīcā konstitūcijas jēdziens tiek paplašināts līdz "visiem noteikumiem, kas tieši vai netieši iespaido vai atklāj varu vai tiesības, kas saistītas ar likumdošanas procesu, likumdevēja formu, atsevišķu likumdošanas orgānu konstrukcijām, funkcijām un tiesu jurisdikciju"⁷⁴. Black's Law Dictionary, kas kopš savas pirmā izdevuma (1891) ir kļuvusi par visatzītāko

juridisko terminu skaidrojošo vārdnīcu angloamerikāņu tiesību loka tiesās, konstitūcija tiek definēta šādi:

"Konstitūcija ir organisks un fundamentāls nācijas vai valsts likums, kas var būt rakstīts vai nerakstīts, kas nosaka varas raksturu un iedibina valdības koncepciju; balstās uz pamatprincipiem, kas ir mūžīgi un zināmā mērā ierobežo valdības darbu un tās funkcijas un paredz varas dalīšanu."⁷⁵

Tātad, apkopojot minēto, varam secināt, ka par konstitūciju var runāt arī kā par tiesību jeb pamatprincipu kopumu, kas regulē nozīmīgākās valdības institūcijas un to savstarpējās attiecības, kā arī nosaka būtiskākās funkcijas.

Lai gan ASV un Apvienotās Karalistes tiesību sistēmas nekad nav bijušas identiskas,⁷⁶ abās valstīs konstitucionālās uzraudzības funkcija piemīt ikvienai tiesai atsevišķi⁷⁷ – "katram tiesnesim katrā tiesā, katrā lietā, katrā laikā un pēc jebkura lietas dalībnieka lūguma ir tiesības pasludināt likumu par antikonstitucionālu"⁷⁸, bet, no otras puses, atšķirībā no britiem, amerikāņiem ir viena Augstākā tiesa (The Supreme Court of the United States), kuras nolēmumiem ir augstāko tiesu precedentu statuss⁷⁹ un kurai pieder galīgais vārds⁸⁰.

⁷¹ The Constitution of the United States. <http://usinfo.state.gov/usa/infousa/facts/funddocs/consteng.htm>

⁷² Law Dictionary. 11th ed. Mozeley & Whiteley's, 1993, p. 59

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Bird R. Osborn's Concise Law dictionary. 7th ed. London: Sweet & Maxwell, 1983, pp. 88–89

⁷⁵ Black C. Black's Law Dictionary. 6th ed. St. Paul: Minn West Publishing, 1990, p. 311

⁷⁶ Давид Р. Основные правовые системы современности. Москва: Прогресс, 1988, с. 339–341

⁷⁷ Constitutionalism and Rights – The Influence of the United States Constitution Abroad. New York: Columbia University Press, 1990, p. 41

⁷⁸ Sweet A. Governing with Judges Constitutional Politics in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 32

⁷⁹ Antieau C.J. Adjudicating Constitutional Issues. Oceana Publications, 1985, p. 3

⁸⁰ Šos nolēmumus vairs nevar apstrīdēt, un mainīt tos var tikai pati Augstākā tiesa ar citu nolēmumu, turklāt iepriekšējais likuma traktējums var visai būtiski atšķirties no pēdējā. Protams, process nav haotisks un strikti noris pašas Augstākās tiesas nolēmumos noteikto principu ietvaros, pretējā gadījumā šis modelis agri vai vēl nonāktu tiesiskā strupceļā, un tad jautājums par konstitucionālīti varētu paralizēt tiesu sistēmu. Lai gan vērsties ASV Augstākajā tiesā var jebkurš, tam nepieciešama šīs tiesas īpaša atļauja (writ of certiorari). Respektīvi, tiesa pirms iesnieguma iesniegšanas izskata, vai lieta ir tik nopietna, ka pilna tās uzmanību. Lielākajā daļā gadījumu tiesa ar oficiālu paziņojumu atzīst, ka iesniegums netiks izskatīts, jo Augstākā tiesa to nepieņem šā iesnieguma pārāk mazās sabiedriskās nozīmības dēļ. Lai gan ik gadu Augstākajā tiesā tiek iesniegti tūkstošiem lūgumu izskatīt lietas, gadā šī tiesa vidēji izskata tikai no 100 līdz 120 lietām. No 1789. gada līdz 1990. gadam Augstākā tiesa par antikonstitucionāliem ir atzinusi 126 federācijas likumus un 1151 (kopumā vai daļēji) pavalstu vai vietējos tiesību aktus. Skat.: Krievāns I. Tiesu un tiesnešu darbība Amerikas Savienotajās Valstīs. Likums un Tiesības, 2001,

jebkurā strīdā par ASV Konstitūcijas teksta interpretāciju.⁸¹ Šeit der piezīmēt, ka ASV modelis ir atšķirīgs no kontinentālajā Eiropā dominējošā modeļa. ASV abstrakto konstitucionālo kontroli nepazīst vispār.⁸² Augstākā tiesa vēsturiski ir uzsēmusies "jurisdikcijas uniformētājas"⁸³ jeb "tiesību normu hierarhijas integrētājas"⁸⁴ lomā. Tieši Augstākā tiesa izskata federālo un pavalstu tiesību aktu atbilstību ASV Konstitūcijai un var atcelt jebkuru federālo vai pavalstu likumu, ja tas nav saskaņā ar ASV Konstitūciju.⁸⁵ Augstākā tiesa darbojas kā galīgā apelācijas tiesas instance un kontrolē valsts prezidenta un parlamenta varas izmantošanu. Iedzīļinoties Augstākās tiesas darbībā, tomēr var manīt, ka tās uzdevums nav mehāniski koriģēt zemāko tiesu kļūdainos lēmumus, jo faktiski jau gandrīz visas lietas tiek izskatītas apelācijas instancē.⁸⁶ Augstākās tiesas kā nacionālā konstitucionālā tribunāla izveidošanas mērķis ir nodrošināt nacionālo tiesību darbību un garantēt precedentu vienveidību (*to secure the national rights and uniformity of judgments* – angļu val.)⁸⁷. ASV Konstitūcijas 3. pants paredz, ka Kongresam ir jāizveido viena Augstākā tiesa, un izlasīt no tā, ka Augstākajai tiesai ir tiesības pārskatīt Kongresa aktus, ir visai pagrūti.⁸⁸ Augstākās tiesas aktīvisma sākums meklējams nu jau leģendārajā *Marbury v. Madison* lietā⁸⁹. 19. gadsimta sākumā pieņemtais spriedums *Marbury v. Madison* lietā uzskatāms par veselu apvērsumu ASV jurisprudencē. Šai lietā Augstākā tiesa secināja, ka tad, ja likums ir pretrunā ar ASV Konstitūciju, tiesa var izšķirt tai atbilstību Konstitūcijai. Lieta bija skaļa, un tajā tika atstādināts no amata pat viens no Augstākās tiesas tiesnešiem.⁹⁰ Tās bija pirmais tiesu precedents, kurā par anti-konstitucionālu tika atzīts ASV Kongresa likums, un, lai gan "tēvi dibinātāji" ir pauduši domu, ka likumdevēju pašu tā

pilnvaru sakarā var atzīt par konstitucionālu tiesnesi,⁹¹ Augstākā tiesa piešķīra sev prerogatīvu konstitūcijas sistēmātikas pārskatīšanas jeb interpretēšanas jomā. Augstākās tiesas priekšsēdētājs Džons Māršāls (*John Marshall*, 1755–1835) šīs lietas sakarā esot teicis, ka neviens nedrīkst būt tiesnesis savā lietā, un tas attiecas arī uz Kongresu. Arī ASV Kongress nedrīkstot izteikt galīgo lēmumu par likumu konstitucionalitāti, jo tas pats rada likumus.⁹² Pēc tam, kad Kongress "noklusēja", kļuva skaidrs, ka Augstākajai tiesai ir dota "zaļā gaisma". Augstākā tiesa sāka komentēt un interpretēt ASV Konstitūciju, tās labojumus un ASV Kongresa lēmumus. *Marbury v. Madison* lieta radīja doktrīnu, kura atzīst, ka Augstākās tiesas uzdevums ir, ne vien skatot konkrētas lietas, sekot līdzi ASV Kongresa, prezidenta vai pavalstu legislatūru lēmumiem vai pārskatīt zemāko tiesu lēmumus, bet gan iesaistīties "politikas veidošanas procesā" (*polycymaking process* – angļu val.).⁹³

Pēdējos simt gados Augstākajai tiesai tiek pat piedēvēts nācijas progresa virzītājas tituls,⁹⁴ bet Augstākās tiesas tiesneši savos lēmumos tai piešķir konstitucionālā likuma (plašākā izpratnē – konstitūcijas) saprāta statusu⁹⁵ (*the logic of constitutional law is the common sense of the Supreme Court of the United States* – angļu val.) kā tiesai, kurai nav savas gribas. Tieši tā *Osborn v. Bank of the United States* lietā⁹⁶ ir norādījis Augstākās tiesas priekšsēdētājs Džons Māršāls ASV Augstākā tiesa esot vienīgi likuma burtā interpretētāja, kurai nevar būt savas gribas.⁹⁷ Zināmas šaubas par šo apgalvojumu gan rodas, jo skaidrs, ka ASV bez rakstītās Konstitūcijas ir izveidojusies vēl "dzīvās konstitūcijas" daļa, kas ir Augstākās tiesas precedenti. Šīs tiesas procesā iegūtās precedentu tiesību normas nav izplūdušas.⁹⁸ Precedenti ir precīzi

3. sēj., nr. 1 (17); Давид Р. Основные правовые системы современности. Москва: Прогресс, 1988, с. 358; Соргин В.В. Политическая история США. Москва: Наука, 2001, с. 350.

⁸¹ Finer S.E. *Comparing Constitutions*. Oxford: Clarendon Press, 1995, p. 29

⁸² Rodiņa A. Kā pareizi saprast konkrēto kontroli. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums *Jurista vārds*, 2002. 7. maijs, nr. 67

⁸³ Harutyunyan G., Mavčič A. *Constitutional Review and its Development in the Modern World (A Comparative Constitutional Analysis)*. Yerevan, Ljubljana, 1999, p. 29

⁸⁴ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 612. lpp.

⁸⁵ Indrikovs Z. *Ārvalstu Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1999, 10. lpp.

⁸⁶ Augstākā tiesa ir ASV federālās tiesu sistēmas sastāvdaļa. Tā ir pirmā, tomēr ne ekskluzīvā tiesu instance vienīgi lietās, kurās puses ir ārvalstu vēstnieki, valsts sūtni, konsuli un vicekonsuli; ir strīds starp ASV un pavalsti; kāda pavalsts ierosina lietu vai prasību pret citas pavalsts vai citas valsts pilsoni. Saskaņā ar 1789. gada likumu par tiesu iekārtu ASV federālajā tiesu sistēmā darbojas Augstākā tiesa, Apelācijas tiesas, specializētās tiesas [Prasījumu (*Court of Claims*), Muitas, Kara tiesa u.c.] un apgabaltiesas. Lai nerastos nepareizs priekšstats par lietām, kuras neskata Augstākā tiesa, ir jāatzīmē, ka tās lietas, kuras vēl var apēlēt, tiek skatītas citās tiesās (piemēram, Prasījumu un Apelācijas tiesās). Lielākoties pirms Augstākās tiesas lietu jau ir izskatījušas Federālās Apelācijas tiesas (*The U.S. Courts of Appeals*) vai Federālās Apgabaltiesas (*The Federal District Courts*) un ieniedzējs Augstākajā tiesā vērsas cerot, ka viņa lieta ir tik sabiedriski nozīmīga, ka varētu izraisīt Augstākās tiesas uzmanību. [Federālās Apelācijas tiesas tika izveidotas 1891. gadā un ir starpposms starp Augstāko tiesu un apgabaltiesu. Apelācijas tiesas izskata sūdzības par apgabaltiesas, specializētajām nodokļu, kā arī Federālās Prasījumu tiesas lēmumiem. Federālās Apgabaltiesas izskata lietas vienotā procesuālajā kārtībā un balstās uz federālajiem likumiem. Federālās apgabaltiesas ir ASV tiesu sistēmas pamatposms. Visa valsts teritorija ir iedalīta apgabalos, ievērojot pavalstu

robežas. Atsevišķa Federālā apgabaltiesa ir izveidota arī Kolumbijas Federālajā apgabalā un ASV aizjūras teritorijās. Kopumā šo tiesu ir 95. (Skat.: Решетников Ф.М. *Правовые системы стран мира*. Москва. 1993, с. 181.)] Lielākā daļa krimināllietu un civilstrīdu tiek izskatīta pavalstu tiesās un tikai aptuveni 5–10 procenti Federālajās tiesās. Dažkārt šīs tiesas spriedumi ir ne mazāk konstitucionāli nozīmīgi kā Augstākās tiesas spriedums.

⁸⁷ ASV Augstākās tiesas lieta: *Boag v. MacDougall* [1982]. 454 U.S. 364. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=454&invol=364>.

⁸⁸ Howard D. To Say What the Law Is: The Supreme Court As Arbiter of Constitutionality. <http://usinfo.state.gov/journals/uidm/0405/ijde/howard.htm>

⁸⁹ ASV Augstākās tiesas lieta: *Marbury v. Madison* [1803]. 5 U.S. 137. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=5&invol=137>.

⁹⁰ Tās, starp citu, ir vienīgais šāda veida gadījums Augstākās tiesas vēsturē. Šīs tiesnesis ir *Salmons Čeizs* (*Salmon Portland Chase*; 1808–1873), kurš divus mēnešus pēc *Marbury v. Madison* lietas kādā publiskā runā atļāvās nozākt republikāņu spiedienu uz federalistu administrāciju, kas bija konflikta esence par ASV Konstitūcijas slīgšanu pūļa varā (*constitution was about to sink into mobocracy* – angļu val.). Kongresa republikāņi par šo runu *Salmonam Čeizam* atriebās, sekmīgi izmantojot pret viņu impīčmenta institūtu.

⁹¹ Hamilton A., Jay J., Madison J. *The Federalist*. New York: The Modern Library, 1937, p. 506

⁹² Krievāns I. Tiesu un tiesnešu darbība Amerikas Savienotajās Valstīs. *Likums un Tiesības*, 2001, 3. sēj., nr. 1 (17)

⁹³ Grier Stephenson D. (Ed.) *An Essential Safeguard Essays on the United States Supreme Court and its Justices*. Greenwood Press, 1991, pp. 38–39

⁹⁴ Давид Р. Основные правовые системы современности. Москва: Прогресс, 1988, с. 366

⁹⁵ ASV Augstākās tiesas lieta: *Griswold v. Connecticut* [1965]. 381 U.S. 479. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=381&invol=479>.

⁹⁶ ASV Augstākās tiesas lieta: *Osborn v. Bank of the U.S.* [1824]. 22 U.S. 738. <http://supreme.justia.com/us/22/738/case.html>.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Уолкер Р. *Английская судебная система*. Москва, 1980, с. 157–158

un elastīgi, tie ļauj maksimāli atklāt patiesību. Turklāt precedentu *stare decisis* (latīņu val. – palikt pie nolemtā) izpratne amerikāņu modeli ir liberālāka nekā citur (izņēmums ir Kanāda, kas lielā mērā seko ASV tendencēm) šā loka valstīs. Šie ASV Konstitūcijas komentāri – precedentii rada ne vien Konstitūcijas interpretāciju, bet arī juridiskus priekšrakstus, kas nopietni ietekmē sabiedrības dzīvi. Šādā ziņā Augstāko tiesu var uzskatīt pat par sava veida sabiedriski tiesisku regulatoru, kas turklāt veicina visā federācijā vienveidīgu izpratni un vienveidīgu tiesu praksi. Tās ir ļoti svarīgi valsti, kur nav pat divu pavalstu, kuru tiesu sistēmas būtu identiskas.⁹⁹ Tās, bez šaubām, padara ASV tiesības unificētākas.¹⁰⁰

Augstākās tiesas pienākums ir aizsargāt ASV Konstitūciju kā augstāko likumu¹⁰¹ un atrisināt jebkuru konstitucionālu konfliktu tiesiskā ceļā. Galu galā neviens tiesību akts nevar būt spēkā, ja tas ir pretrunā ar konstitūciju.¹⁰² Pastāv uzskats, ka Augstākā tiesa, izmantojot savas prerogativas, nedrīkst pārspīlēt,¹⁰³ jo tās uzdevums ir “pieslīpēt un papildināt” likumdevēja radīto normu, nevis sagudrot ko savu. Tiesai ir svarīgi izvairīties no savas politikas radīšanas, vadīties tikai no tiesību principiem un traktēt likumu atbilstoši laika garam.¹⁰⁴ Strikti ņemot, konstitucionālajiem jautājumiem, kurus skata Augstākā tiesa, vajadzētu radīt tiesiskas sekas pirmām kārtām attiecībā uz pašiem strīdā iesaistītajiem konstitucionālajiem subjektiem, nevis tieši radīt acīmredzamas politiska rakstura sekas sabiedrībā. Tiesas pienākums ir skatīt tikai tādas lietas, kurām ir liela sabiedriska nozīme.¹⁰⁵ Šī atzītā doktrīna, ko varētu nosaukt par “tiesu kontroles funkciju pār pārējām varām”, sevi ietver arī tiesības izskaidrot dažādas ASV Konstitūcijas daļas kontekstā ar mainīgajiem tiesiskajiem, politiskajiem, ekonomiskajiem un sociālajiem apstākļiem, kā arī, protams, veikt kontroli un pārraudzību pār federālajām tiesām. Iespējamību, ka Augstākā tiesa varētu parādīt savu gribu ASV Konstitūcijas interpretācijas procesā, tika paredzējis jau Aleksandrs Hamiltons vēl pirms šīs tiesas izveidošanas. Kā līdzekli pret šo tendenci viņš ieteica izmantot Apvienotās Karalistes praksi un ar precedentiem saistīt pašu tiesu savos spriedumos. Tādējādi, pēc Aleksandra Hamiltona domām, varētu izvairīties no tā, ka tiesnesis mēģinātu aizstāt tautas vēlēto likumdevēju.¹⁰⁶ ASV Konstitūcijā par to, protams, nav teikts ne vārda. Ironiski, taču prakse liecina par ko citu.

Pat romāņu-ģermāņu tiesību loka konstitucionālās tiesas mēdz būt ne vien klasiskas tiesību tiesas, bet arī sava īpašā statusa un uzticamības dēļ pildīt dažus citus valsts dzīvē svarīgus uzdevumus.¹⁰⁷ Kontinentālās Eiropas konstitucionālo tiesu skaidrojumu mijiedarbībai ar konstitūciju ir visai skaidrs raksturs,¹⁰⁸ bet par Augstāko tiesu ASV mēdz teikt, ka tā ir kā Delfu orākuls, skaidrojot, ko pirms vairākiem gadsimtiem īsti ir vēlējušies pateikt ar to vai citu konstitucionālo normu “tēvi dibinātāji”.¹⁰⁹ ASV Tieslietu departamenta vadītājs Ērvins Grisvolds (*Erwin Griswold*; 1904–1994) pat ir izteicis šādu frāzi: “Skaidrs, ka Augstākās tiesas locekļi mūnās, sakot, ka viņi tikai interpretē Konstitūciju.”¹¹⁰ Lietas būtība ir tā, ka ASV Augstākā tiesa, iztulkvojot tiesību aktus, ar saviem lēmumiem faktiski pasludina jaunus likumus spriedumu formā (un paplašina arī pavalstu konstitūcijas ietvertās idejas un likumus). Šo fenomenu mēdz dēvēt par sociālo inženieriju (*social engineering* – angļu val.) vai juridisko aktīvismu (*judicial activism* – angļu val.).¹¹¹ Vienkāršā valodā runājot,

juridiskais aktīvisms ir tad, kad tiesneši ar saviem nolēmumiem reizi pa reizei iejaucas likumdevējvaras un izpildvaras sfērā. Tiesneši paši taisnojas, ka salīdzinājums ar Delfu orākulu vai līdzības ar katehismu¹¹² tulkotājiem¹¹³ nav pamatotas, jo tiesību radīšana sanāk nevilšus.¹¹⁴ Tomēr tiesnešu sabiedriski politiskā nozīmība patiešām ir kļuvusi tik liela, ka nevilšus nāk prātā dažādi salīdzinājumi. Pēc autora domām, analizējot Augstākās tiesas tiesnešu darbību, viņus var salīdzināt ar profesora Voldemāra Kalniņa (1907–1981) aprakstītajiem¹¹⁵ Senās Romas juristiem – priesteriem (*pontifices* – latīņu val.), kas zināja tiesu dienas, kad un kur iztiesājami strīdi un kā tulkotāji likumi. Tiesneši var vienu un to pašu tiesību klauzulu interpretēt dažādi, turklāt pareizā interpretācija vienmēr ir pēdējā, bet ne noslēdzošā. Tā 1954. gadā tika mainīts viedoklis *Plessy v. Ferguson* lietā¹¹⁶, kas paredzēja, ka, lai gan baltie pilsoņi ir vienlīdzīgi ar melnādainajiem, tie var atrasties nodalītās telpās ar nosacījumu, ka “tām jābūt vienlīdz labām” (*separate but equal* – angļu val.). Šis nosacījums *Brown v. Board of Education of Topeka* lietā¹¹⁷ tika pasludināts par antikonstitucionālu.¹¹⁸ Līdz ar to samilzušajam segregācijas jautājumam tika uzlikta “konstitucionāla tapa” (*constitutional linchpin* –

⁹⁹ Алебастрова И.А. Основы Американского Конституционализма. Москва: Юриспруденция, 2001, с. 139

¹⁰⁰ Давид Р. Основные правовые системы современности. Москва: Прогресс, 1988, с. 350–356

¹⁰¹ Sweet A. *Governing with Judges Constitutional Politics in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 32

¹⁰² To vēl pirms ASV Konstitūcijas ratifikācijas rakstīja viens no “tēviem dibinātājiem” – Aleksandrs Hamiltons (*Alexander Hamilton*; 1755–1804). Skat.: *The Federalist Papers* No. 78. http://thomas.loc.gov/home/histdoc/fed_78.html; Hamilton A., Jay J., Madison J. *The Federalist*. New York: The Modern Library, 1937, p. 506.

¹⁰³ Franklin D.P. *Extraordinary measures: the exercise of prerogative powers in the United States*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1991, p. 116

¹⁰⁴ Herbert J. *Courts and Politics in the United States. Courts, Law, and Politics in Comparative Perspective*. Yale University Press, 1996, p. 18

¹⁰⁵ ASV Augstākās tiesas lieta: *Boag v. MacDougall* [1982]. 454 U.S. 364. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=454&invol=364>.

¹⁰⁶ Hamilton A., Jay J., Madison J. *The Federalist*. New York: The Modern Library, 1937, pp. 510–511

¹⁰⁷ Plessy J., Pastars E. Plakalne I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 612. lpp.

¹⁰⁸ Protams, konstitūcijas iztūrzāšanu izraisa praktiskās dzīves vajadzības, jo neviena konstitūcija nav un nevar tikt sastādīta tādā veidā, ka tā būtu katram un visiem vienādi saprotama un bez domstarpībām pielietojama. Bet dažāda izpratne un domstarpības prasa pareizas izpratnes meklēšanu, atsevišķu konstitūcijas pantu izskaidrošanu, interpretēšanu. Šāda konstitūcijas iztūrzāšana notiek laiku pa laikam atkarībā no tās pielietošanas atsevišķiem gadījumiem.

¹⁰⁹ Neely R. *How Courts Govern America*. New Haven, London: Yale University Press, 1981, p. 11

¹¹⁰ U.S. News and World Report. 19 January, 1976

¹¹¹ Black C. *Black's Law Dictionary*. 6th ed. St. Paul: Minn West Publishing, 1990, p. 847

¹¹² Katehisms (*catechismus* – latīņu val.; *katēchēsis* – grieķu val.) – īss kristīgās ticības mācības pamatu izklāsts jautājumu un atbilde formā. Skat.: *Ilustrētā svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Avots, 2005, 350. lpp.

¹¹³ Bickel A. *The Supreme Court and the Idea of progress*. Chelsea, Michigan: Book Grafters, p. 19

¹¹⁴ Sheldon Ch. *Supreme Court: Politicians in robes*. Berely Hills, 1970, p. XXI

¹¹⁵ Kalniņš V. *Romiešu civiltiesību pamati*. Rīga, 1977, 46. lpp.

¹¹⁶ ASV Augstākās tiesas lieta: *Plessy v. Ferguson* [1896]. 163 U.S. 537. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=163&invol=537>.

¹¹⁷ ASV Augstākās tiesas lieta: *Brown v. Board of Education of Topeka*. [1954]. 347 U.S. 483. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=347&invol=483>.

¹¹⁸ Skat.: Смирнова Н.Н. Конституционное право зарубежных стран. Санкт-Петербург: Альфа, 2001, с. 854.

angļu val.) un likvidētas tualetes, restorāni, skolas un pat transportlīdzekļi, kas bija sadalīti to lietotājiem pēc rasēm. Nav šaubu, ka tas bija darīts īstajā laikā un īstajā brīdī kā spēcīgs medikaments ASV iekšpolitikā un visticamāk novērsa melnādaino pilsoņu revolūciju piecdesmito gadu sākumā. Pat ASV Kongress nespēja rast tik filigrānu risinājumu. Cits jautājums, ka šo tiesas nolēmumu nu nekādi nevar nenosaukt par aktīvu, jo tas izraisīja "tiešas sekas" sabiedrības dzīvē un, bez šaubām, bija politiska rakstura. Turklāt šī nebija vienīgā lieta, kas sāka ar tiesas nolēmumiem regulēt ar konstitucionālajām tiesībām nesaistītas sfēras – valsts sociālās lietas (piemēram, skolu vaučeru lietas) un sabiedriski politiskos jautājumus (piemēram, vēlēšanu iecirkņu jautājumu).¹¹⁹ Jēla universitātes profesors Aleks Stouns Svīts (Alec Stone Sweet), šo aktīvismu aizstāvēdams, norāda, ka Eiropas konstitucionālās tiesas ir ieņēmušas nišu, ko nevar uzskatīt ne īsti par juridisku, ne par politisku.¹²⁰ Tas, ka šī niša tiek dēvēta par "konstitucionālu" neatrisināšot tās problēmas, pie kurām ar šo tiesu nolēmumiem var nonākt. Pēc Aleka Stouna Svīta domām, tad jau labāks ir amerikāniskais ceļš,¹²¹ kurš kalpo par tvaika nolaistā ventilu. Tieši šī Augstākās tiesas rīcība atzīstama par to pozitīvo argumentu, kas liecinot par Augstākās tiesas darbības pareizo virzienu.¹²² Tiesa gan der atcerēties *Prigg v.*

Pennsylvania lietas¹²³ turpinājumu un *Dred Scott v. Sanford* lietu¹²⁴, kas leģitimēja verdzību, saasināja strīdus jautājumā par verdzības atcelšanu, kas beidzās ar Pilsoņu karu (1861–1865).¹²⁵ Augstākā tiesa, pēc autora domām, izlaboja savu simtgadīgo kļūdu. Bažas par šādas pieejas doktrināro nozīmību ir pamatotas, un par argumentu pamatotību varēs spriest nākotnē. Autoram šķiet, Augstākās tiesas pārbaudījums ir vēl tikai priekšā, un tā nosaukums ir "abortu jautājums".¹²⁶ Tradicionāli liberālā amerikāņu sabiedrības nostāja, ko savulaik formulēja Tomass Džefersons (Thomas Jefferson; 1743–1826), proti, "mani tas nespēj aizskart nekādā ziņā, ja mans kaimiņš paziņo, ka eksistē 20 dievu vai arī nav neviena; tas netukšo manu kabatu, un no tā man nesalūzīs kāja"¹²⁷, šeit nenostādās, jo jautājums skar arī tiesības uz privāto dzīvi. Abortu jautājums ir sarežģīts ne tikai teoloģiskā vai ētiskā aspektā,¹²⁸ bet sarežģīts arī juridiskajā skatījumā. Šai lietā viss ir savijies cieši kopā. Līdzīgi ir ar citām ASV Konstitūcijas normām, piemēram, ar ASV Konstitūcijas Astoto labojumu, kas aizliedz piespriest cietsirdīgus vai neparastus sodus. Tādējādi, lai gan jau tika minēts, ka "tēvi dibinātāji" (Aleksandrs Hamiltons) nojauta par iespējamo tiesas pārliecīgi aktīvo darbību ASV Konstitūcijas tulkošanā,¹²⁹ tomēr, nerunājot par tā sauktajiem "Mirandas noteikumiem" (*Miranda rules* – angļu

¹¹⁹ Iemeslu diskusijām izraisīja Augstākās tiesas lēmums uzskatīt par antikonstitucionālu to pavalstu darbības, kuru skolās tika saglabāta izglītības segregācija. Notika arī acīmredzama skolu padomju pretestība pret 1954. gadā Augstākās tiesas iesāktu segregācijas kursu. Augstākā tiesa pēc lēmuma pieņemšanas izsūtīja zemākām tiesu instancēm savu lēmumu *Brown v. Board of Education of Topeka* lietā kā pamācību jeb instrukciju turpmākai darbībai. Process turpinājās. Neraugoties uz pieaugošu pārmetumu skaitu tiesnešiem par "līšanu" svešā jurisdikcijā tiesu aktīvisma attīstība neapstājās un šā fenomena loma tikai pastiprinājās pēc pagājušā gadsimta sešdesmito gadu strīda par vēlēšanu apgabaliem. 1962. gadā Augstākā tiesa atbalstīja vēlēšanu principu: "viens balss – viens cilvēks" (*one man, one vote* – angļu val.). Pēc tam, kad tiesas sadūrās ar pavalstu pretestību, tās bija spiestas pašas gādāt par ekspertiem šai jomā. Diskusijas par minētajām lietām nonāca pat slepeno padomju apkārtrakstu uzmanības lokā. (Skat.: Спецальный выпуск "по материалам иностранной печати". Москва: Государственный Комитет Совета Министров СССР по науке и технике, Всесоюзный институт научной и технической информации, 1976. 4 апрель.)

¹²⁰ Sweet A. *Governing with Judges Constitutional Politics in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 34

¹²¹ Ibid.

¹²² Tushet M. *Taking the constitution away from the Courts*. New York, 1999, p. 155

¹²³ ASV Augstākās tiesas lieta: *Prigg v. Com. Pennsylvania* [1842]. 41 US 539. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?navby=case&court=us&vol=41&invol=539>.

¹²⁴ Historical Document. *Dred Scott case: the Supreme Court decision*. 1857. <http://www.pbs.org/wgbh/aia/part4/4b2933.html>

¹²⁵ ASV Augstākās tiesas lieta: *Dred Scott v. Sanford* [1856]. 60 U.S. 393. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=60&invol=393>. Lieta saistās ar kādu melnādainu vīru vārdā *Dreds Skots* (*Dred Scott*), kurš kā vergs piedzima Misūri pavalstī, bet 20 gadus nodzīvoja Ilinoiā un Viskonsīnā, kur verdzība bija aizliegta. *Dreda Skota* saimnieks bija progresīvi domājošs, un *Dreds Skots* faktiski dzīvoja kā brīvs cilvēks. Zināmu apstākļu dēļ atgriezies Misūrī, viņš ir neapmierināts ar attieksmi. Tad viņš atgriežas Ilinoiā un iesniedz prasību tiesā, pieprasot sev brīvību. *Dreds Skots* argumentē savu prasību ar apstākli, ka lielāko savas dzīves daļu ir pavadījis valsts daļā, kur verdzība ir aizliegta, un tādējādi veidā ar ieilgumu ieguvus tiesības uz brīvību. Augstākā tiesa, kuras tiesnešu vairākums tobrīd ir dienvidnieki no vergturu pavalstīm, lemj *Dredam Skotam* par sliktu. Pirmkārt, tiesa, balstoties uz to, ka *Dreds Skots* nav pilsonis (vergam nav pilsoņu statusa) atzīst, ka viņam nav tiesības vērsties tiesā. Otrkārt, pēc Augstākās tiesas uzskata, uz *Dredu Skotu* kā vergu nekādi nevar attiekties pavalstu likumi, kas aizliedz verdzību, jo viņa kā verga statuss ir likumīgs saskaņā ar pavalsti, kur verdzība ir atļauta. Atsašanās citā valsts daļā vergam

neko nevar mainīt. Vergturi savu īpašumu var netraucēti pārvietot visā valsts teritorijā, un Kongresam vai pavalsts legīslatūrai nav tiesību ierobežot absolūtās īpašuma tiesības. Sekas šim lēmumam bija Ziemeļu pavalstu neapmierinātība, jo faktiski šādā veidā visā valsts teritorijā tika sankcionēta verdzība. Pavismam drīz šī neapmierinātība pārauga bruņotā sadursmē starp pavalstīm.

¹²⁶ Šobrīd saskaņā ar statistiku ASV ik gadu tiek veikti ap 1,3 miljoni abortu. Jautājumu par abortu veikšanas likumību ASV teritorijā Augstākā tiesa izskatīja pagājušā gadsimta septiņdesmito gadu sākumā. Abortu jautājums tradicionāli ir viens no salīdzinoši konstitucionālo tiesību sarežģītākajiem problēmā jautājumiem, uz kuriem nav iespējams rast viennozīmīgu atbildi vēl šobaltdien. ASV Augstākās tiesas lietā *Roe v. Wade* [(1973). 410 US. 113. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=410&invol=113>] faktiski atzina ASV sieviešu tiesības uz abortu. Strīda sākums meklējams Teksasas pavalstī, kurā Augstākajā tiesā tiek apstrīdētas jaunpieņemta Abortu likuma normas. Teksasas pavalsts pārstāvi centās tiesā pierādīt, ka lieta ir piekritīga pavalsts Augstākās tiesas jurisdikcijai nevis ASV Augstākajai tiesai. Augstākā tiesa šo strīdu "atrisināja", piekritot pavalsts pārstāviem un tādējādi izvaicējot no abortu jautājuma izskatīšanas nacionālā līmenī. Augstākā tiesa nolēma, ka nav tiesīga skatīt lietu, kas ir pavalsts kompetencē. Pamatojums – Ceturpadsmitais labojums (detalizēti par šo labojumu skatīt raksta nākamajā nodalā), kas nodrošina pavalsts prerogatīvu konkrētajā lietā. Respektīvi, lai gan jautājums par dzīvības aizsardzību ir piekritīgs Augstākajai tiesai, un agri nu grūtniecību tas neattiecas, jo tiesu praksē nav neviena precedenta, kurš atzītu, ka augs, kas attīstās sievietes dzemdē, var uzskatīt par "personu", uz kuru attiektos konstitucionālais dzīvības aizsardzības princips. (Skat.: Sullivan K. Gunther G. *Constitutional Law*. Foundation Press U.S., 2004, p. 560.) Tiesa arī atzina, ka jautājums par augļa (*fetus* – latīņu val.) nobriešanu par dzīvību ir konstitucionālas dabas, ne tikai medicīniska rakstura jautājums. (Jockhart W.B., Kamisar Y., Shiffrin S.H. *Constitutional law, cases, comments, questions*. New York, 1992, pp. 473, 486, 487, 495.) Kāds jautājums tomēr palika neatrisināts un tiek apspriests arī citu valstu konstitucionālajās tiesās. (Skat.: divi Vācijas Konstitucionālās tiesas nolēmumi – *Schwangerschaftsabbruch I* [1975]. BverfGE 39, 1. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv039001.html>; *Schwangerschaftsabbruch I* [1993]. BverfGE 88, 203. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv088203.html>.) Tās ir jautājums par to, vai valsts loma dzīvības aizsardzībā ir svarīgāka par sievietes tiesībām uz privāto dzīvi.

¹²⁷ Сопри В. В. *Политическая история США*. Москва: Наука, 2001, с. 17

¹²⁸ Rosten L. *Religions of America*. Simon & Schuster, 1975, pp. 309–322

¹²⁹ Apspriežot šo ASV Konstitūcijas Astoto labojumu viens kongresmenis debatēs pieļāva iespēju, ka ieviešot aizsardzību pret "cietsirdīgiem un neparastiem sodiem" (*cruel and unusual punishment* – angļu val.) nākotnē varētu rasties problēmas ar notiesāto pakāršanu. Vairums deputātu gan šo iebildumu par nopietnu neuzskatīja un akceptēja labojumu. [Eight Amendment – Further Guarantees in Criminal Cases. Constitution of the United States.

val.)¹¹⁰, ir skaidrs, ka nācijas pamatlikuma rakstītājiem neprātā nenāca, ka interpretācija varētu tikt attiecināta arī uz rasu attiecībām, nāvēssodu vai abortu jautājumu.¹¹¹

Lai aptvertu amerikāņu modeli, ir jāsaprot, ka, aplūkojot kādu konkrētu jautājumu, pāreja no obligātā avota¹¹² (ASV Konstitūcijas) uz pārliecinošajiem avotiem (precedentiem) dažkārt nav tik skaidri izteikta kā kontinentālajā Eiropā. Kā jebkurā angloamerikāņu tiesību loka valstī, arī ASV tiesu precedents ir tiesas spriedums ar normatīvu spēku. Kā tiesas nolēmums vienā konkrētā lietā, precedents tiek uzskatīts par saistošu paraugu citos analogiskos gadījumos. Normatīvajiem tiesību aktiem ASV ir otršķirīgāka tiesību avota nozīme salīdzinājumā ar *judge-made law* (angļu val. – tiesnešu tiesības)¹¹³. Romāņu-ģermāņu tiesību lokā augstāko tiesu iepriekšējie tiesu nolēmumi ir tikai līdzeklis līdzīgu gadījumu risināšanai,¹¹⁴ bet angloamerikāņu tiesību loka valstīs tiesu nolēmums kļūst par “pēdējo un galīgo patiesības noskaidrošanu”. Atšķirībā no Apvienotās Karalistes tiesām ASV tiesās tiesību jaunrade nav galvenā funkcija un mērķis. Precedentiem ASV atšķirībā no Apvienotās Karalistes absolūti saistošs raksturs nav bijis nekad.¹¹⁵ Precedentu tiesības 18. gadsimtā no metropoles uz kolonijām automātiski pārceļoja līdz ar britu pārvaldi Ziemeļamerikā. ASV precedentu tiesības atšķirībā no britu tiesībām izveidojās par elastīgām¹¹⁶, jo ietekmējās no kontinentālās Eiropas iecelotājiem, no dažādās kolonijās pastāvošās augstāko tiesu savrupās prakses, piemērojot precedentus atšķirīgi attiecībā uz koloniju cīņu par neatkarību, un tas atspoguļojās arī pavalstu augstāko tiesu darbībā.¹¹⁷ Tādējādi tiesību sistēma nevis kavēja kodifikācijas procesu, kā tas notika Apvienotajā Karalistē, bet pat to

sekmēja. Protams, izšķirošā nozīme bija federālajam modelim un rakstītajai ASV Konstitūcijai. Tiesību teorētiski atzīmē, ka angloamerikāņu tiesību saimes valstīs sākotnēji likumu nepilnību (robu) gadījumā lietas tika izlemtas, pamatojoties uz saprātu, ko vēlāk nomaina dabiskā taisnīguma jēdziens, kas tiek izstrādāts tiesās.¹¹⁸

Runājot par ASV Augstāko tiesu, noslēgumā nepieciešams vēl piebilst par tās sastāvu. Tiesā ir deviņi locekļi: astoņi tiesneši (*Associate Justices*) un tiesas priekšsēdētājs (*Chief Justice*). Jebkuri pieci no minētajiem deviņiem tiesnešiem ir pietiekams kvorums lēmuma pieņemšanai. Tiesnešu kandidatūras izvirza ASV prezidents, bet Senāts viņus apstiprina uz mūžu. No amata tiesnešus atceļ pēc pašu vēlēšanās vai impīčmenta kārtībā. Augstākās tiesas sastāvā šobrīd septiņi ir republikāņu izvirzītie tiesneši, bet divi – demokrātu tiesneši. Abus demokrātu tiesnešus izvirzīja *Bils Klintons* (*William Jefferson Clinton*). Tagad no deviņiem tiesnešiem astoņi ir vīrieši un viena sieviete.¹¹⁹ Pavisam Augstākās tiesas vēsturē ir iecelti 17 Augstākās tiesas priekšsēdētāji. Nemot vērā to, ka tiesneši tiek iecelti uz mūžu, kā arī Augstākās tiesas priekšsēdētāja lielo varu, tiesas vadītāja vārds tiek izmantots, lai apzīmētu konkrētu tiesas darbības periodu. Tā, piemēram, *Džons Māršals* Augstākās tiesas priekšsēdētāja amatā sabija no 1801. gada 4. februāra līdz pat savai nāves dienai – 1935. gada 6. jūlijā, un tāpēc par tiesu precedentiem, kas tapuši šajā laika periodā, mēdz teikt, ka tos pieņēmusi “Māršala tiesa”. Gluži tāpat no 2005. gada 29. septembra tapušos precedentus pieņem “Robertsas tiesa”, jo šai dienā stājās amatā pašreizējais Augstākās tiesas priekšsēdis *Džons Glovers Roberts* (*John Glover Roberts*).¹⁴⁰

Analysis and Interpretation of the Constitution, Annotations of Cases Decided by the Supreme Court of the United States Senate Document No. 108–17 (Cases Decided to June 28, 2002). <http://www.gpoaccess.gov/constitution/pdf/2002/026.pdf>, pp. 1570–1571.] Augstākā tiesa tagad ir pārcēlusī uz vēlāku laiku nāvēssoda izpildi kādam par policista slepkavību (1982) notiesātajam *Klarensum Hillam* (*Clarens Hill*). Viņš iesniedzis apelācijas sūdzību par soda izpildē izmantojamo metodi. Augstākā tiesa pieņēma uz nāvi notiesātā sūdzību, atzīstot jautājumu par pietiekami nopietnu. Tiesa nolēma noskaidrot, vai letālajā injekcijā izmantotās ķīmiskās vielas patiešām rada notiesātajam sāpes. Nāvēssoda pretinieki apgalvo, ka paralizētie muskuļi neļauj pamanīt, ka notiesātais izcieš neizturamas sāpes. (Skat.: ASV tiesa pārceļ nāvēssoda izpildi tā nodarīto sāpju dēļ. <http://www.delfi.lv/archive/index.php?id=13435628>.)

¹¹⁰ ASV Augstākā tiesa lietā *Miranda v. Arizona* [(1966). 384 U.S. 436. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=384&invol=436>] paplašināja jau agrākajā šīs tiesas lietā *Escobedo v. Illinois* [(1964) 378 U.S. 478. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?navby=CASE&court=US&vol=378&page=478>] noteiktos drošībasargu brīdinājumus pirms aresta. Tie tautā iegājuši ar nosaukumu “Mirandas noteikumi” un pagāērēja arestēto informēt par: pirmkārt, viņa tiesībām klusēt; otrkārt, par to, ka viss ko viņš pateiks var tikt izmantots pret viņu pašu tiesā; treškārt, par tiesībām konsultēties ar advokātu; ceturtkārt, to, ka gadījumā, ja viņš pats nevar nodrošināt sev advokātu, viņam to nodrošinās valsts (skat.: http://en.wikipedia.org/wiki/Miranda_v_Arizona).

¹¹¹ Берман Г.Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. Москва, 1994, с. 11

¹¹² Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 59. lpp.

¹¹³ Līdzīgi britu tiesnesim, arī ASV jurists vai tiesnesis, atšķirībā no sava kolēģa Francijā, Vācijā vai Latvijā, cenšoties izšķirt lietu, vispirms meklē nevis atbilstošu tiesību normu oficiālā parlamenta izdotu aktu krājumā, bet gan līdzīgu gadījumu. Atrodot šādu precedentu, tiesnesis mēģina izprast tajā izmantoto tiesību principu. Visai atbilstoši to var salīdzināt ar kontinentālās Eiropas valstu juristu centieniem atklāt tiesību normas patieso saturu. Respektīvi, kā britu, tā amerikāņu tiesnesis, atsaucoties uz pagātnē izšķirtu līdzīgu lietu, atsisina

tagadnes strīdu. Kā savulaik rakstīja Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors *Edgars Melkšis*, “precedentu tiesības nozīmē, ka lēmumu pamatošana konkrētā lietā sākas nevis ar tiesību pamatavotu, bet ar atbilstošu tiesību precedentu sameklēšanu”. (Skat.: Melkšis E. Par tiesu precedentu un tiesu prakses veidošanu. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums *Jurista vārds*, 1998. 29. oktobris, nr. 321.) Kā atzīmējis Parīzes Universitātes profesors *Renē Davids* (*René David*), amerikāņu juristiem likumdevēja izstrādātās normas, lai cik tās būtu daudzskaitlīgas un kodificētas, neliksies pietiekami nopietnas, ja nebūs daudzskaitlīgi izskatītas tiesās un tiesnešu interpretētas. Ja vajadzēs pastiprināt savas pozīcijas pareizību, amerikāņu jurists noteikti izvēlēties atsaukties nevis uz pašām normām, bet gan uz tiesas nolēmumu, kurā norma ir izskatīta no visām pusēm. (Skat.: Давид Р. Основные правовые системы современности. Москва: Пирорекс, 1988, с. 342.)

¹¹⁴ Bird R. *Osborn's Concise Law Dictionary*. 7th ed. London: Sweet & Maxwell, 1983, p. 259

¹¹⁵ Balodis R. Konstitucionālo tradīciju īpatnības Apvienotajā Karalistē. *Likums un Tiesības*, 2004, 6. sēj., nr. 5 (57)

¹¹⁶ Elastīgums amerikāņu tiesām bija vitāli nepieciešams, jo vajadzēja izvairīties no atšķirīgās tiesību tulkošanas dažādās pavalstīs. Ja nebūtu šādas pieejas, varētu izcelties nopietni konflikti jaunās valsts iekšienē.

¹¹⁷ Piemēram, Konektikutas un Masačusetsas pavalsts Augstāko tiesu precedenti 18. gadsimtā. (Skat.: Rodija A. Kā pareizi saprast konkrēto kontroli. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums *Jurista vārds*, 2002. 7. maijs, nr. 9.) Koloniālajā periodā ASV augstākās tiesas dažos gadījumos kļuva par savdabīgiem pretošanās centriem – par pašsaprotamu tika pieņemta ideja par tiesu kā svarīgu priekšnosacījumu personas brīvības aizsardzības nodrošināšanā. (Skat.: Franklin D.P. *Extraordinary measures: the exercise of prerogative powers in the United States*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1991, p. 94.)

¹¹⁸ Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 50. lpp.

¹¹⁹ Pirmā sievietē, kas kļuva par Augstākās tiesas tiesnesi (1981. gadā), bija *Sandra Deja O'Konora* (*Sandra Day O'Connor*). Skat.: http://en.wikipedia.org/wiki/Sandra_Day_O'Connor.

¹⁴⁰ Skat.: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_United_States_Supreme_Court_cases.

V. Amerikas Savienoto Valstu Augstākās tiesas prakse, skatot lietas, kas saskaras ar Pirmā labojuma pirmajām divām klauzulām

Saskaņā ar ASV konstitucionālās kontroles modeli strīds par likuma atbilstību konstitūcijai var rasties vispārējās jurisdikcijas tiesā lietas izskatīšanas laikā, un tad arī tas tiek izlemts. Tādējādi, lai tiesa izlemtu konstitucionāla rakstura jautājumu, tai jāskata attiecīgs strīds.¹⁴¹ Respektīvi, konkrēti indivīdi, aizstāvot savas aizskartās konstitucionālās tiesības, vērsas tiesā, turklāt ASV modeli konstitucionālās kontroles realizēšana ir vispārējās tiesas ziņā.¹⁴² Tādējādi, līdzīgi tam, kā tas notiek Apvienotajā Karalistē, arī ASV persona, kurai, piemēram, darba devējs ir uzteicis darbu tās reliģiskās prakses dēļ, dodas uz sava rajona tiesu un cenšas panākt taisnību.¹⁴³ Ja kādu no procesā iesaistītajām pusēm neapmierina tiesas nolēmums, tas tiek pārsūdzēts augstākā tiesu instancē, līdz nonāk Augstākajā tiesā, kuras nolēmums atšķirībā no Apvienotās Karalistes tiesas nolēmuma ir nepārsūdzams. Augstākās tiesas statuss jau aplūkots iepriekšējā nodaļā, tāpēc jāpievēršas cita rakstura problēmai.

Iepazīstoties ar statistiku un zinot, ka ASV ik gadu vidēji notiek 25 miljoni tiesas prāvu,¹⁴⁴ var rasties jautājums: kāpēc no 1791. gada līdz 1940. gadam ASV Augstākā tiesa tikai 10 reizes ir izskatījusi strīdus, kas skar divas Pirmā labojuma klauzulas: "Valsts Baznīcas iedibināšanas aizlieguma klauzulu" (*Establishment Clause* – angļu val.) un "Brīvas izpaušmes klauzulu" (*Free Exercise Clause* – angļu val.).¹⁴⁵ Pasauleslavenais amerikāņu klasiķis *Mark Twens* (*Mark Twain*; 1835–1910) šajā sakarā ir asprātīgi pajokojis, ka, pateicoties Dievam, Amerikai ir divas brīnišķīgas lietas: vārda brīvība un reliģijas brīvība, ko saprāts amerikāņiem neļauj neizmantot.¹⁴⁶ Nelielais Augstākās tiesas (ne pavalstu tiesās) izskatīto lietu skaits izskaidrojams vienkārši, un tas ir saistīts ar amerikāņu tiesību sistēmai piemītošo un skaidri izteikto federatīvo raksturu,¹⁴⁷ kā arī pastāvīgo strīdu par kompetenci starp federālo centru un federācijas subjektiem. Nūdzersijas pavalsts Rutgersa Universitātes profesors *Stenlijs Friēlbaums* (*Stanley H. Friedelbaum*) raksta, ka diskusijas par to, vai reliģiskās klauzulas ir pavalstu vai federālā prerogātīva, vilkās vairāk nekā simt gadus un tikai pagājušā gadsimta vidū kļuva skaidrs, ka galīgais vārds pienākas ASV Augstākajai tiesai.¹⁴⁸ Līdz tam prasības, kas bija saistītas ar reliģijas brīvību, izskatīja pavalstis un pārsūdzēt Augstākajā tiesā tās nevarēja. ASV Konstitūcijas Četrpadsmitais labojums¹⁴⁹, pareizāk, tā interpretācija reliģiskās lietas attiecināja uz pavalstu kompetenci, gluži tāpat kā jautājumu par abortiem. Politisko zinātņu pētnieks no Džona Hopkina Universitātes profesors *Horācijs Flaks* (*Horace Edgar Flack*), izanalizējis parlamenta stenogrammas, uzskata, ka ASV Kongress, savulaik pieņemdam šo labojumu, bija domājis par "līdzsvara un atsvara" principu (*checks and balances* – angļu val.), lai regulētu pavalstu balsstiesības savienībā,¹⁵⁰ nevis lai paplašinātu centra kompetenci. Tomēr tā notika.

Mark Twens būtu ļoti izbrīnījies, ja varētu uzzināt, ka 21. gadsimtā judikatūra, kas saistīta ar vārda un reliģijas brīvības izmantošanu, ir pat ļoti plaša. ASV Konstitūcijas Pirmajā labojumā ietvertās reliģijas klauzulas izskatīšanas matemātiskā progresija¹⁵¹ sākās ar vēsturisko lietu *Palko v. State*

of Connecticut spriedumu¹⁵², kas faktiski deva iespēju paplašināt ASV Konstitūcijas Četrpadsmitā labojuma pirmās daļas interpretāciju. No pavalstu kompetences par ASV Kongresa prerogātīvu kļuva reliģijas tiesiskā reglamentācija ASV teritorijā. Tas savukārt noteica centrālo (federālo) institūciju kompetenci: sekot federālo likumu izpildei pavalstīs. Līdz ar to indivīdi, gluži dabiski, turpmāk varēja pārsūdzēt savu pavalstu augstāko tiesu lēmumus ASV Augstākajā tiesā.

Uz nākamo spriedumu ilgi nebija jāgaida. Tas tika pieņemts lietā *Cantwell v. State of Connecticut*¹⁵³, kurā "Jehovas liecinieki" – māte ar dēliem – tika apsūdzēti katoļticīgo kaimiņu prozelitizēšanā un attaisnoti, pamatojoties uz tiesas secinājumu *Palko* lietā (*Palko's dictum* – angļu val.). Šādi, izmantojot ASV Konstitūcijas Četrpadsmitā labojuma paplašināto interpretāciju, ASV Augstākās tiesas kompetencē nonāca ASV Konstitūcijas Pirmajā labojumā ietvertā Valsts Baznīcas iedibināšanas aizlieguma klauzula. Džordžtaunas Universitātes konstitucionālo tiesību profesors Česters Antio (*Chester James Antieau*) par šo precedentu vēl piezīmē, ka tas ir vēsturisks arī tai ziņā, ka valsts reliģijas

¹⁴¹ Rodiņa A. Konstitucionālās sūdzības īstenošana Latvijā. Teorētiskie un praktiskie aspekti (I). *Likums un Tiesības*, 2004, 6. sēj., nr. 1 (53)

¹⁴² Rodiņa A. Kā konstitucionālā kontrole tiek īstenota Igaunijā. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums *Jurista Vārds*, 2003. 25. novembris, nr. 42 (300)

¹⁴³ Protams, šeit ir jāpiezīmē: ASV tiesa nem vēra tikai to praksi, kas saistīta ar ASV Konstitūcijas Pirmo labojumu, bet Apvienotās Karalistes tiesai ir vēl jāanalizē, jāinterpretē Eiropas Savienības normatīvā bāze, jāpiemēro tā *common law* (angļu val. – vispārējās tiesības) principiem, lai izpildītu savas starptautiskās saistības, kuru pamatā ir Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (LR starptautiskais līgums. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 24. jūlijs, nr. 14; jaunākais tulkojums latviešu valodā: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/56D2C838-7133-4010-8D00-99BE58570B95/0/Latvian_Letton.pdf). Skat.: McCrudden C., Chambers G. *Individual Rights and the Law in Britain*. Oxford: The Law Society Clarendon Press, 1995, p. 481.

¹⁴⁴ Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва, 2001, с. 384

¹⁴⁵ Couser R. *Ministry and the American Legal System*. Minneapolis: Fortress Press Minneapolis U.S.A., 1993, pp. 34–35

¹⁴⁶ Shapiro F.R. *The Oxford Dictionary of American Legal Quotations*. Oxford: Oxford University Press, 1993, p. 145

¹⁴⁷ Марченко М.Н. Сравнительное правоведение. Москва: Зерцало, 2001, с. 390

¹⁴⁸ Porter M., Tarr G. *State Supreme Courts: Policymakers in the Federal system*. Greenwood Press Westport, 1982, p. 29

¹⁴⁹ ASV Konstitūcijas Četrpadsmitā labojuma pirmā daļa skan šādi: "Visas personas, kas dzimušas vai naturalizētas Savienotajās Valstīs un pakļaujas to varai, ir Savienoto Valstu un tās pavalsts, kurā šīs personas dzīvo, pilsoņi. Neviens pavalsts nevar izdot un izmantot likumus, kas ierobežo Savienoto Valstu pilsoņu privilēģijas un brīvības, neviena pavalsts nevar atņemt cilvēkam dzīvību, brīvību vai īpašumu bez likumīgas tiesas izmeklēšanas un nevar atņemt nevienam cilvēkam, kas ir tās pakļautībā, vienlīdzīgu likuma aizsardzību." Labojuma vēsture liecina, ka ASV Konstitūcijas Trīspadsmitais labojums, kas atceļ verdzību ASV Kongresam nelikās pietiekams, jo, neraugoties uz verdzības atcelšanu, attiecībā uz bijušajiem vergiem – melnādainajiem pavalstīs turpināja neattiecināt likumus, kuri tika attiecināti uz baltādainajiem ASV pilsoņiem. Labojums vienlīdzības principu "pacēla" federālajā līmenī un, protams, liedza pavalstīm nepiešķirt cilvēkiem vienlīdzīgas tiesības.

¹⁵⁰ Flack H. *The Adoption of the Fourteenth Amendment*. Gloucester: Mass Peter Smith, 1965, pp. 210–211

¹⁵¹ Couser R. *Ministry and the American Legal System*. Minneapolis: Fortress Press Minneapolis U.S.A., 1993, p. 35

¹⁵² ASV Augstākās tiesas lieta: *Palko v. State of Connecticut* [1937]. 302 U.S. 319. <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?Court=US&Vol=302&Invol=319>.

¹⁵³ ASV Augstākās tiesas lieta: *Cantwell v. State of Connecticut* [1940]. 310 U.S. 296. <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?Court=US&Vol=310&Invol=296>.

brīvības aizsardzības interese sāk prevalēt pār sabiedriskās kārtības un miera prerogatīvu.¹⁵⁴

Pēc septiņiem gadiem, izskatot *Everson v. Board of Education* lietu¹⁵⁵, ASV Augstākā tiesa atzina, ka galīgais verdikts par Brīvas izpausmes klauzulu ir pašas Augstākās tiesas ziņā. Pēc tam kad ASV Konstitūcijas Četrpadsmitais labojums tika attiecināts uz reliģijas brīvību, tas vēlāk tika attiecināts arī uz "rasu segregāciju". Iespējams, ka Četrpadsmitā labojuma "uzvaras gājiens" ar to vien neapstāties, un, ņemot vērā Augstākās tiesas jauno sastāvu, nākotnē tas skars arī "abortu jautājumu".¹⁵⁶ Ir jāsaprot, ka šis labojums, kas pieņemts 1868. gadā, skaidri un vienkārši nosaka pilsoņtiesību principu un paplašina tiesas likumīgas izmeklēšanas garantijas, attiecinot *Tiesību bilu* (*Bill of Rights*)¹⁵⁷ uz pavalstīm, tāpēc Četrpadsmitais labojums tika tulkots arīdzan kā "visas citas tiesības aizsargājošs labojums". Nākamā izšķirošā ir 1972. gadā izskatītā *Wisconsin v. Yoder* lieta¹⁵⁸, kurā Augstākā tiesa secina, ka valsts sankcionētās reliģijas brīvības ierobežošanas procesā jābūt pēc iespējas mazāk ierobežojošu faktoru un valsts interesei, iejaucoties baznīcu lietās, ir jābūt nepārprotamai. Šajā sakarā ir vērts pieminēt slaveno "Lemona pārbaudi" (*the Lemon test* – angļu val.) jeb jautājumus, kas nosaka, vai konkrētajā gadījumā valsts un baznīcas atdalītība ir pārkāpta. Ņemot vērā to, ka ar zināmām modifikācijām šis tests kopš pagājušā gadsimta septiņdesmito gadu sākuma tiek lietots ikvienā ar reliģiju saistītā lietā, tas ir ievērojams cīņai, jo, ja pārbaudes rezultāts ir "pozitīvs", tas nozīmē, ka ir pārkāpts ASV Konstitūcijas Pirmais labojums. *Lemon v. Kurtzman* lietā¹⁵⁹ pieņemtais lēmums noteica, ka, pirmkārt, valsts likumiem jābūt sekulāri tendētiem (mērķim ir jābūt laicīgam, nesaistītam ar reliģiju), otrkārt, valsts rīcība (likums, administratīvs akts u.tml.) nedrīkst reliģiju nedz ierobežot, nedz atbalstīt, treškārt, valsts nedrīkst sekmēt reliģijas uzplaukumu, nedz arī to mazināt.¹⁶⁰ Līdzīgi atzīts arī zinātniskajā literatūrā. Kā uztver Hārvarda Universitātes konstitucionālo tiesību profesors *Loarens Traibss* (*Laurence H. Tribe*), Augstākā tiesa savos lēmumos bieži norāda uz nepieciešamību valdībai ievērot neitralitāti attiecībā pret reliģiju¹⁶¹. Balstoties uz Augstākās tiesas precedentu analīzi profesors secina, ka valdības rīcība, kas nav "sekulāra", ir pretrunā ar ASV Konstitūciju. Sekām, kuras rodas likuma ietekmē, ir jābūt sekulārām. Valsts nedrīkst nevienu diskriminēt ar savu rīcību¹⁶², un, tai iejaucoties, valdības interesei ir jābūt nepārprotamai (*a compelling governmental interest* – angļu val.).

Ņemot vērā, ka rūpīgai šā jautājuma analīzei ir nepieciešams atsevišķs raksts, autors vēlas tā aplūkošanu pabeigt ar to, ka pēdējā laikā ASV arvien aktuālākas kļūst tā saucamās "ceremoniālā deisma" lietas. ASV modelis ir pretrunīgs un ļoti īpatnējs, jo valsts norobežojas no visa reliģiskā, taču tai pašā laikā uz savām naudaszīmēm raksta par ticību Dievam – *In God We Trust* (angļu val. – mēs ticam Dievam) – turklāt šim izteicienam ir nacionālās devīzes statuss.¹⁶³ Par to savulaik asprātīgi ir izteicies *Marks Tvens*, kurš rakstīja, ka Dievs ir atstāts ārpus ASV Konstitūcijas, taču nezina kāpēc goda vietā nokļuvis uz amerikāņu naudaszīmēm.¹⁶⁴ Pirmā lieta, kas līdz ASV Augstākajai tiesai nonāca sakarā ar minēto devīzi, tika izskatīta 1970. gadā. Proti, lietā *Aronow v. United States*¹⁶⁵ tika apstrīdēts "ceremoniālais deisms" uz naudaszīmēm. Augstākā tiesa secināja, ka šāda veida "vēsturiskā

patriotisma" izpausmēm nav saistības ar ASV Konstitūcijas Pirmo labojumu. Tas gan zināmā mērā rada izbrīnu, jo amerikāņu pietāte pret šīm tiesībām ir tik neiedomājami liela, ka viņi ir gatavi uz šo brīvību altāra upurēt pat savu patriotismu. Labākais piemērs, šķiet, saistās ar ASV Kongresā republikāņu partijas neveiksmīgi iniciēto ASV Konstitūcijas labojumu, kas paredzētu sodu par ASV zvaigžņotā karoga fizisku piesmiešanu (nav noslēpums, ka daudzi aktīvisti valsts karogu

¹⁵⁴ Antieau C.J. *Adjudicating Constitutional Issues*. Oceana Publications, 1985, p. 318.

¹⁵⁵ ASV Augstākās tiesas lieta: *Everson v. Board of Education* [1947]. 330 US 1. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=330&invol=1>.

¹⁵⁶ Jebkura tiesneša balss tādos strīdīgos jautājumos kā nāvessods, eitanāzija, viendzimuma laulības vai aborti var būt izšķiroša. Vēsture rāda, ka, piemēram, tikai "dienvidniecisko" tiesnešu pārsvars ASV Augstākajā tiesā izšķīra strīdu bēdīgi slavenajā ASV Augstākās tiesas lietā *Prigg v. Pennsylvania* par verdzības leģitimitāti. Šī iemesla dēļ ASV prezidenta *Džordža Buša* (*George W. Bush*) galvenā atbalsta grupa ir konservatīvo kristiešu organizācija. Jautājums par jauno tiesas sastāvu ir pat ļoti aktuāls, jo pēc tam, kad 2005. gada nogalē viens no Augstākās tiesas tiesnešiem nomira, bet cits aizgāja pensijā sākās nopietna cīņa par tiesnešu sastāvu. Kad Kongress nobalsoja par *Džordža Buša* izvirzīto Federālās Apelācijas tiesas tiesnesi *Semjuelu Alīto* (*Samuel Anthony Alito*), šobrīd Augstākajā tiesā jau ir pieci katoliķi (*Kasparāns G. Bušs* cenšas pārveidot Augstāko tiesu. *Diena*, 2005. 11. novembris). Respektīvi, ir pamatotas bažas, ka Augstākās tiesas pašreizējais sastāvs varētu nobalsot par to, ka abortu jautājuma izskatīšana ir ASV Konstitūcijas Četrpadsmitā labojuma kompetencē. To, vai jaunais tiesas sastāvs mainīs ASV konstitucionālo pieeju Četrpadsmitā labojuma interpretācijā, lai grozītu pieeju abortu jautājumam, rādīs laiks, lai gan jāatzīst, ka katolicīgais *Semjuels Alīto* tiek uzskatīts par konservatīvu, jo apgalvo, ka Augstākās tiesas uzdevums ir piemērot, nevis veidot likumus (skat.: *Amatu ASV Augstākajā tiesā varētu ieņemt konservatīvs tiesnesis*. <http://www.delfi.lv/archive/index.php?id=12663799>; ASV Augstākā tiesa atsakās izvērtēt Buša pilnvaras pretterorisma kara ietvaros. <http://www.delfi.lv/archive/index.php?id=14082743>). Par to, ka tiesa *Džordžam Bušam* šobrīd ir labvēlīga, liecina fakts, ka 2006. gada 3. aprīlī Augstākā tiesa atteicās izvērtēt *Džordža Buša* pilnvaras pretterorisma kara jautājumā, respektīvi, atteicās izskatīt jautājumu, vai prezidentam ir tiesības pretterorisma kara ietvaros dot rīkojumu ASV teritorijā aizturēt ASV pilsoņus turēt armijas cietumos bez kriminālapšūdzības izvirzīšanas un tiesas. Jautājums tika izšķirts ar sešām balsīm pret trijām. Eksperti spriež, ka līdzīgi varētu būt ar abortu jautājumu. Jāsaka, ka šeit nav "dūmu bez uguns", jo zināma pieredze ASV šajā sakarā jau ir (skat.: *Prigg v. Pennsylvania* lieta).

¹⁵⁷ United States Bill of Rights. http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Bill_of_Rights

¹⁵⁸ ASV Augstākās tiesas lieta: *Wisconsin v. Yoder* [1972]. 406 U.S. 205. <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=406&invol=205>.

¹⁵⁹ ASV Augstākās tiesas lieta: *Lemon v. Kurtzman* [1971]. 403 U.S. 602. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=403&invol=602>.

¹⁶⁰ Antieau C.J. *Adjudicating Constitutional Issues*. Oceana Publications, 1985, p. 322.

¹⁶¹ Tribe L.H. *American constitutional Law*. 2nd ed. New York: The Foundation Press, 1988, p. 1188.

¹⁶² Ibid., p. 1214.

¹⁶³ Jāteic, ka šāda reliģiska rakstura devīze tiek lietota ne vien federālajā, bet arī pavalstu līmenī. Ohaio, Arizonas, Floridas un Ziemeļdakotas pavalstīm arī ir savas reliģiskas ievirzes devīzes. Arizonas pavalsts devīze ir *Diat Deus* (latīņu val. – Dievs bagātina). Floridas devīze ir identiska ar nacionālo un skan – *In God We Trust*. Ziemeļdakotas – *Under God the People Rule* (angļu val. – cilvēki valda zem Dieva). Ohaio – *With God, All Things are Possible* (angļu val. – kopā ar Dievu viss ir iespējams). Pēdējā no minētajām devīzēm tikusi apstrīdēta ASV Augstākajā tiesā, kas atzinusi, ka devīzi nevar uzskatīt par antikonstitucionālu jeb ASV Konstitūcijas Pirmajam labojumam neatbilstošu, jo "tā ir vēsturiska nodeva, nekas vairāk". Skat.: ASV Augstākās tiesas lieta *American Civil Liberties Union of Ohio v. Capitol Square Review and Advisory Board* [1995]. 505 U.S. 753. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=000&invol=U10267>.

¹⁶⁴ Shapiro F.R. *The Oxford Dictionary of American Legal Quotations*. Oxford: Oxford University Press, 1993, p. 160.

¹⁶⁵ ASV Augstākās tiesas lieta: *Aronow v. United States* [1970]. 312 U.S. 242. <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=312&invol=342>.

ir publiski dedzinājuši pat ASV Kongresa ēkas priekšā). Republikāņu partija 1995. gadā trīs reizes neveiksmīgi mēģināja iegūt ASV Senāta akceptu šiem labojumiem.¹⁶⁶

VI. Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma pirmās divas klauzulas un starptautiskās cilvēktiesības

Lai gan citu valstu konstitucionālo tiesību elementu pārņemšanu, izmantojot salīdzinošo konstitucionālo interpretāciju, ASV Augstākā tiesa iesāka tikai šajā gadsimtā¹⁶⁷, ASV pieredze jau kopš tās Konstitūcijas pieņemšanas brīža ir citu valstu juristu izpētes avots.¹⁶⁸ Eiropas kontekstā, protams, nevar runāt par ASV ietekmi kā vienīgo. Reliģijas brīvības nostiprināšanās cēloņi jāskata arī kontekstā ar "materiālās vienlīdzības" ideju jeb sociālās izlīdzināšanas tendenci, kas bija populāra 19. gadsimta beigās. Reliģiju un mazākumtautību aizsardzības sistēmas kā ietilpstošas kategorijas Eiropā attīstījās pamazām un ASV ietekme 20. gadsimtā to, neapšaubāmi, paātrināja.

Starptautiskajās konvencijās respekts pret reliģisko pārliecību parādās jau pirms Pirmā pasaules kara, proti, ar II 1899. gada *Hāgas konvencijas*¹⁶⁹ pieņemšanu. Saskaņā ar šo konvenciju starptautiskajās humanitārajās tiesībās karadarbībā iesaistītajām pusēm tiek garantētas karagūstekņu tiesības uz savas reliģijas praktizēšanu, kas ietver gan savas ticības baznīcas ceremoniju apmeklēšanu (skat.: 18. p.), gan ievainoto karavīru reliģisko jūtu respektēšanu kara hospitāļos (skat.: 27. p.), gan cieņu pret kara darbības teritorijā esošo civiliedzīvotāju reliģiskajām jūtām (skat.: 46. p.). Attiecībā uz karagūstekņu tiesībām praktizēt savu reliģiju pēc astoņiem gadiem IV 1907. gada *Hāgas konvencijas*¹⁷⁰ 18. pantā jau parādās nosacījums, ka reliģijas praktizēšana gūstekņiem jāļauj "neatkarīgi no tā, pie kuras baznīcas viņi pieder". Parādās pienākums (cik vien tas ir iespējams) pat karadarbības apstākļos saglabāt kulta celtnes.

20. gadsimtā, laika posmā starp diviem pasaules kariem, reliģijas brīvības jēdziens parādās *Tautu Savienības Statūtu*¹⁷¹ 22. pantā. Kā norāda eksperti, diemžēl Tautu Savienība nesaņiedza savu mērķi, jo ASV atteicās tajā iestāties un organizācija cieta neveiksmi.¹⁷² Līdz ar Tautu Savienības izjukšanu Eiropā izzuda mazākumgrupu tiesību aizsardzība. Tā izzuda kopā ar mieru un demokrātiju, lai atdzimtu un pilnveidotos tikai pēc Otrā pasaules kara Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) ietvaros, vēlāk – arī Eiropas Savienības ietvaros. Tiesa, no ASV puses reliģijas brīvība kā starptautiska un aizsargājama vērtība izskan, sākoties Otrajam pasaules karam, – 1941. gadā.¹⁷³ ASV prezidents *Franklins Rūzvelts* (*Franklin Delano Roosevelt*; 1882–1945) savā runā ASV Kongresam nosauc četras cilvēka brīvības, kuras, pēc viņa domām, ir svarīgas ikvienam un kuras ASV vajadzētu aizsargāt. Kā pirmo viņš min vārda brīvību, kā otro – reliģijas brīvību jeb "brīvību ikvienam cilvēkam pielūgt Dievu pēc savas izvēles" (*freedom of every person to worship God in his own way* – angļu val.).¹⁷⁴

Pēc Otrā pasaules kara vārds "reliģija" parādās četrās 1949. gada *Ženēvas konvencijās*.¹⁷⁵ ASV šīs konvencijas ratificēja 1956. gadā. Visu minēto konvenciju 3. pantā¹⁷⁶ tiek pausts respekts pret reliģisko pārliecību. Parādās arī nosacījums, ka garīdznieki, ja viņi nonāk ienaidnieka gūstā, var turpināt

savu garīgo pienākumu pildīšanu¹⁷⁷ un nevar tikt uzskatīti par karagūstekņiem konvencijas izpratnē.¹⁷⁸ III 1949. gada *Ženēvas konvencija*¹⁷⁹ paredz Okupācijas varas pienākumu ļaut garīdzniekiem okupētajās teritorijās pildīt savus garīgos pienākumus (skat.: 33. p.). Tās attiecas arī uz reliģiskās literatūras, aprikojuma un kulta lietu izmantošanu (skat.: 58. p.). Reliģiskās ceremonijas jāļauj izpildīt arī internētām personām¹⁸⁰, kuru citas pilsoņu brīvības var tikt ierobežotas (skat.: 86. p.). Attiecīgi internētiem garīdzniekiem ir jāļauj sniegt pakalpojumus saviem līdzcilvēkiem (skat.: 93. p.).

Iepriekšminētā *Franklina Rūzvelta* vīzija par "morālo kārtību", kā viņš pats to dēvēja, kļuva par uzsaukumu pēc Otrā pasaules kara un bija generators *Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu*¹⁸¹ 1., 3. un 55. pantam, kuros ir izvirzīti ANO mērķi, kas jāsasniedz neatkarīgi no cilvēka rases, dzimuma, valodas vai reliģijas atšķirībām.¹⁸² Viena no *Franklina Rūzvelta* "morālās kārtības" vīzijas fundamentālajām brīvībām, konkrēti, reliģijas brīvība attīstījās, pateicoties

¹⁶⁶ Hardy Constitution. *Time*, 25 December, 1995.

¹⁶⁷ Skat.: ASV Augstākās tiesas lietas *Zelman v. Simmons-Harris* [2002]. 536 U.S. 639. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=000&irvol=00-1751; Atkins v. Virginia> [2002] 536 U.S. 304. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=000&irvol=00-8452>.

¹⁶⁸ Annus T. Comparative Constitutional Reasoning: the Law and strategy of selecting the right arguments. *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol. 14, No. 2.

¹⁶⁹ Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebList?ReadForm&id=150&t=art>

¹⁷⁰ Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/0/1d1762425f6955a6c125641e0038b6d6?OpenDocument>

¹⁷¹ Covenant of the League of Nations. <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm>

¹⁷² Ziemeļe I. (Red.) *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Rīga: Izglītības solis, 2000, 12. lpp.

¹⁷³ Osmańczyk, E.J. *The Encyclopedia of the United Nations and International Agreements*. 2nd ed. Taylor & Francis, 1990, p. 745

¹⁷⁴ The Four Freedoms delivered by Franklin Delano Roosevelt, on January 6, 1941. <http://www.libertynet.org/edivic/fdr.html>

¹⁷⁵ International Humanitarian Law – Treaties & Documents. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO?OpenView>

¹⁷⁶ Skat., piemēram: III 1949. gada *Ženēvas konvencijas* 3. pants [Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/375?OpenDocument>].

¹⁷⁷ Skat., piemēram: II 1949. gada *Ženēvas konvencijas* 37. pants [Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. Geneva, 12 August 1949. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/370?OpenDocument>].

¹⁷⁸ Skat., piemēram: III 1949. gada *Ženēvas konvencijas* 33. pants [Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/375?OpenDocument>]; IV 1949. gada *Ženēvas konvencijas* 38. pants [Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/380?OpenDocument>].

¹⁷⁹ Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/380?OpenDocument>

¹⁸⁰ Internēšana (*internement* – franču val.) – neitrāls valsts teritorijā iegājušu karojošas valsts militārpersonu aizturēšana un atbrūpošana; vienas karojošas valsts teritorijā dzīvojošu pretinieka valsts pilsoņu brīvības ierobežošana līdz kara beigām. Skat.: *Ilustrētā Svecvārdu vārdnīca*. Rīga: Avots, 2005, 313. lpp.

¹⁸¹ Charter of the United Nations. <http://www.un.org/aboutun/charter/>; latviešu val.: <http://www.mfa.gov.lv/lu/ano/sistema/statuti/statuti>.

¹⁸² Burgentāls T. *Starptautiskās Cilvēktiesības kodolīgā izklāstā*. Rīga: AGB, 2000, 42–43. lpp.

Indijas pienesumam. Šogad apņēma tieši piecdesmit gadu, kopš ANO Indijas pārstāvis *Arkota Krišnasvāmi* (*Arcot Krishnaswami*) savā ziņojumā, atsaucoties uz budisma un kristietības autoritāti, *Džona Loka* (*John Locke*; 1632–1704) idejām¹⁸³ un protestantisma uzvaras gājiena sasniegumiem Eiropā, nāca klajā ar ideju šā politiski tiesiskā termina materializācijai un izpratnei starptautisko cilvēktiesību jomā.¹⁸⁴ *Arkota Krišnasvāmi* definēja, kas ietilpst jēdzienā “relīģijas brīvība” un tiesības, bez kurām relīģijas brīvība nav pilnvērtīga jeb pilnīga. Pirmajā grupā viņš iekļāva tiesības uz kulta piekropšanu, procesijām, misionārismu, reliģiskajiem simboliem un to aizsardzību, reliģisku apbedīšanu, reliģisko svētiku svinēšanu, reliģisku diētu, reliģisku laulību noslēgšanu un šķiršanu, tiesības izplatīt savus reliģiskos uzskatus, tiesības uz personāla (garīdznieku) apmācību. Otrajā grupā viņš iekļāva tiesības atteikties no zvēresta došanas, militārā dienesta, piedalīšanās valsts rīkotos pasākumos, ārstēšanās un tiesības uz grēksūdzes noslēpumu. Lai gan *Arkota Krišnasvāmi* konceptā ir 16 noteikumi (*rules* – angļu val.), kas valstīm jāievēro attiecībā uz reliģiju, var atzīmēt, ka galvenais un būtiskākais noteikums ir ievērot valsts un baznīcas šķirtības principu kontekstā ar reliģijas brīvību.

Viens no 20. gadsimta ietekmīgākajiem ASV valstsvīriem, bijušais valsts sekretārs (1973–1977) *Henrijs Kisingers* (*Henry Kissinger*) ir atzīmējis: ASV ticība “Amerikas vērtībām liek tai doties cīņā par tām visā plašajā pasaulē”¹⁸⁵. Par to liecina arī pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu beigās pieņemtais *Starptautiskais reliģijas brīvības akts*¹⁸⁶, kas ASV Valsts departamentam uzliek par pienākumu sekot reliģijas brīvības principa ievērošanai visā pasaulē. Pēc tam kad šis akts tika atbalstīts abās Kongresa palātās, to 1998. gada 27. oktobrī parakstīja ASV prezidents *Bils Klintonss*. Akts noteic, ka “starptautiskā reliģijas brīvība” (*international religious freedom* – angļu val.) kļūst par ASV ārpolitikas elementu. No šā brīža ASV Valsts departaments ik gadu gatavo ASV Kongresam ziņojumu par to, kāds ir reliģijas brīvības stāvoklis ikvienā pasaules valstī, izņemot pašas ASV. Starptautiskais reliģijas brīvības akts dod valsts prezidentam iespēju rīkoties gadījumā, ja kādā valstī aktā atrunātie principi tiek pārkāpti. ASV Starptautiskās reliģijas brīvības komisijas (*Commission on International Religious Freedom*) priekšsēdētāja vietnieks un ASV Miera institūta (*Institute for Peace*) vecākais līdzstrādnieks profesors *Džeremijs Guns* (*Jeremy Gunn*) atzīmē, ka šā akta sakarā ir izskanējušas divas versijas, bet abas neesot patiesas un vairāk atbilstot “sazvērestības teoriju” jomai. Viena no tām atzīst, ka akts lobē kristiešus visā pasaulē, otra – ka tas ir izdevīgs ASV, lai vajadzības gadījumā (politisku motīvu vadīta) tās varētu izmantot ekonomiskas sankcijas, aizbildinoties ar reliģiju.¹⁸⁷ ASV šos pārmetumus noraida, nepiekrītot, ka minētais akts ir sava veida “postpadomju ēras protekcionisma paveids”, un paskaidro, ka viņi (amerikāņi) jūtas atbildīgi par to, lai starptautiskā sabiedrība ievērotu principus, kurus tā pati ir akceptējusi.¹⁸⁸

Par kādiem principiem ir runa? Tiesības uz domas, apziņas un reliģijas brīvību ir noteiktas ANO Ģenerālās Asamblejas 1948. gada 10. decembrī pieņemtās *Vispārējās cilvēka tiesību deklarācijas* 18. pantā¹⁸⁹, ANO Ģenerālās Asamblejas 1992. gada 18. decembrī ar rezolūciju 47/135 pieņemtajā deklarācijā *Par to personu tiesībām, kuras pieder pie nacionālajām vai etniskajām, reliģiskajām un lingvistiskajām minoritātēm*¹⁹⁰,

kā arī ar ANO Ģenerālās Asamblejas 1981. gada 25. novembra rezolūciju 36/55 pieņemtajā deklarācijā *Par jebkuras neiecietības un diskriminācijas, kas balstās uz reliģiju vai pārliecību, izskaušanu*¹⁹¹, kas valstīm uzliek par pienākumu aizstāvēt indivīda reliģijas brīvību no vardarbības, diskriminācijas un reliģiskā ekstrēmisma¹⁹². Jānorāda, ka pirmajā no minētajām deklarācijām sevišķi svarīgs ir tās 6. pants.¹⁹³ Kā norāda Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese profesore *Ineta Ziemeļe*, vispār jau reliģiskā pārliecība nereti ir diskriminācijas iemesls, tādēļ starptautiskie līgumi, kuri satur diskriminācijas aizlieguma principu, starptautiskās pamatiem min arī reliģiju.¹⁹⁴ Bez nosauktajām konvencijām viņa vēl min *Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas*

¹⁸³ Krishnaswami A. Study of Discrimination in the Matter of Religious Rights and Practices. <http://www.religlaw.org/interdocs/docs/akstudy1960.htm>

¹⁸⁴ Vyver van der J. D., Witte J. (Ed.) *Religious Human Rights in Global Perspective*. The Hague: Kluwer Law International, 1996, p. 100

¹⁸⁵ Kisingers H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001, 10. lpp.

¹⁸⁶ U.S. International Religious Freedom Act of 1998. <http://usinfo.state.gov/usa/infousa/laws/majorlaw/intrel.htm>

¹⁸⁷ *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deckbook*. Lindholm T., Durham W.C., G. Bahia, Tahzib-Lie (Ed.). Oslo: BYU International Center for Law and Religious Studies and The Norwegian Centre for Human Rights University of Oslo Norway, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, pp. 72–726

¹⁸⁸ Nevijus gan nāk prātā tas pats *Henrijs Kisingers*, kurš atzina amerikāņu misijas apziņu sakot, ka nācija kopumā domā, ka “vēsture ir pārvarama un, ja pasaule patiešām grib mieru, tai jāievēro Amerikas morāles priekšraksti” (Kisingers H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001, 10. lpp.). Ārlietu resorā līdzās citām struktūrvienībām darbojas attiecīga institūcija – Starptautiskais Reliģijas brīvības birojs (*The Office of International Religious Freedom*) – kurš apkopo ziņas no visām ASV vēstniecībām pasaulē un ik septemrī ASV Kongresam saņem ziņojumu par reliģijas brīvības ievērošanu pasaules valstīs. Ziņojums nesatur ieteikumus ASV Kongresam, ko darīt, bet kalpo kā politikiem domāts informatīvs materiāls (*factual basis* – angļu val.). Tiesa gan pats ziņojums var būt par pietiekamu pamatu, lai pret konkrēto valsti tiktu uzskaitas kādas sankcijas. Autoram, strādājot par Reliģisko lietu pārvaldes priekšnieku, pašam regulāri nācās sniegt ASV vēstniecības pārstāvjiem informāciju un ziņas minētajam ASV Kongresa ziņojumam un regulāri vērot, kā iepriekšējo gadu pārrakstīšanās un kļūdas kārtējo reizi birokrātisku iemeslu dēļ “pārceļo” uz nākamā ziņojumu.

¹⁸⁹ ANO *Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas* 18. pants: “Ikvienam ir tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību; brīvību mainīt reliģiju vai pārliecību, brīvību nodoties savai reliģijai un pārliecībai tiklab vienatnē, kā arī kopā ar citiem publiski vai noslēpti, piekopt reliģiju vai ticību, sludinot mācību, izpildot, pielādot un ievērojot to.”

¹⁹⁰ Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/d_minori.htm; latviešu val.: *Cilvēka Tiesības Starptautisko līgumu krājums*. I sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Ņujorka, Ženēva: Apvienotās Nācijas, 1994, 140.–143. lpp.

¹⁹¹ Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief. http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/d_intole.htm

¹⁹² Wallace R. *International Human Rights Text and Materials*. London: Sweet & Maxwell, 2001, p. 86

¹⁹³ “Saskaņā ar šīs Deklarācijas 1. pantu un atbilstoši 1. panta trešās daļas noteikumiem, tiesībām uz domas, apziņas, reliģijas vai ticības brīvību ir jāietver inter alia arī sekojošas brīvības:

(a) pielūgt vai pulcēties sakarā ar reliģiju vai ticību un radīt un uzturēt šim nolūkam domātas vietas;
(b) radīt un uzturēt atbilstošas labdarības vai humanitāra rakstura institūcijas;
(c) radīt, iegūt un lietot nepieciešamajā apmērā reliģijas vai ticības rituāliem vai tradīcijām nepieciešamos priekšmetus un materiālus;
(d) rakstīt, iegūt un izplatīt atbilstošas publikācijas šajās nozarēs;
(e) apmācīt, iecelt, ievēlēt vai nozīmēt pēctecības kārtībā atbilstošus vadītājus, kuri aicināti atbilstoši katras reliģijas vai ticības prasībām un standartiem;
(f) ievērot apūtas dienas un svētnē svētku dienas un ceremonijas saskaņā ar katra reliģijas vai ticības priekšrakstiem;
(g) iedibināt un uzturēt sakarus ar personām un kopienām reliģijas vai ticības lietās nacionālā un starptautiskā līmenī.”

¹⁹⁴ Ziemeļe I. (Red.) *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Rīga: Izglītības solī, 2000, 79. lpp.

konvencijas pret diskrimināciju izglītībā 1. pantu un 5. panta 1. punktu, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantu, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām¹⁹⁵ 13. panta 3. punktu, kā arī Amerikas Cilvēktiesību konvencijas¹⁹⁶ 12. pantu un Āfrikas Cilvēka un tautu tiesību hartas¹⁹⁷ 8. pantu.¹⁹⁸

Atgriežoties pie pašas ASV izpratnes par sensitīvo reliģijas brīvības jautājumu, nevar noliegt, ka šī valsts bieži vien ciešāk raugās uz savu attiecīgā brīža politisko oponentu pārkāpumiem un liberālāk – uz savu sabiedroto rīcību vienā vai otrā gadījumā. Turklāt reliģijas brīvības izpratne ASV iekšienē ir jānošķir no tās, ko ASV izvirza par standartu citām valstīm. Nemot vērā zināmo "reliģisko pieskaņu", autors šo rakstu noslēdz ar Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes profesora *Visvalža Varneša Klīves* vārdiem:

"Morāles un likuma attiecības nemaz nav tik vienkāršas, kā parasti domā. Sabiedrība cer, ka visi izdotie likumi atbilst morāles normām, t.i., ka morālo uzskatu un dažādo sabiedrisko iestāžu izdoto likumu un noteikumu starpā nekāda konflikta nevarētu būt. Faktiski šāds ieskaits ir pārāk ideālistisks, jo likumdošanu un valsts varas uzturēšanu bieži nosaka citi apstākļi, nevis tie, kas liek izveidoties morāliem uzskatiem un normām. Šādā kontekstā var runāt, piemēram, par 'netaisniem' likumiem, un valsts izdotie likumi un noteikumi bieži ir saņēmuši kritiku no morālā viedokļa."¹⁹⁹

VII. Kopsavilkums

Pasaulē ir daudz dažnedažādu būtisku lietu, bet ir dažas, par kurām svarīgi ir runāt atkal un atkal. Viena no tām ir ASV Konstitūcija, kas lielā mērā jāuztver arī no politiskā aspekta.²⁰⁰ Pirmkārt, tā ir pirmā rakstītā (kodificētā) konstitūcija pasaules vēsturē, kas tamdēļ vien jau ir paraugs pārējām konstitūcijām. Otrkārt, ASV Konstitūcija ir augstu ideālu un praktiska, politiska kompromisa rezultāts. Kompromiss ir arī no

desmit labojumiem sastāvošais *Tiesību bils* – ASV Konstitūcijas Pirmajā labojumā vien parādās veselas piecas brīvības. Pati pirmā no piecām Pirmā labojuma brīvībām ir reliģijas brīvība, kas proklamēta savdabīgā veidā, liedzot ASV Kongresam nodibināt oficiālo reliģiju un (vai) atbalstīt kādas noteiktas reliģijas vai noteiktu reliģisku doktrīnu.²⁰¹ Vispārīgāms ir sākotnējais konstitucionālās normas izstrādātāju nolūks: dažu pārlieku piesardzīgu pavalstu nomierināšana attiecībā uz centrālās varas iespējamo iejaukšanos pavalstu, valsts un baznīcas attiecībās. Laika gaitā ASV Augstākā tiesa šo normu sāka skaidrot kā attiecināmu ne tikai uz federālo valdību, bet arī uz pavalstīm. Pateicoties ASV Augstākās tiesas aktīvismam, sākotnējais Pirmais labojums principā tika pārgrozīts, līdz mūsdienās norma galu galā tiek skaidrota ļoti paplašināti, padarot reliģiju par "neizskaramu" un reliģijas brīvību – par "absolūtu". Šī specifiskā izpratne ir ietekmējusi arī starptautiskos tiesību dokumentus un daudzu valstu un baznīcas attiecības visā pasaulē. Pati ASV, izmantojot savu superlielvalsts statusu, ar misijas apziņu savu izpratni cenšas izplatīt arī ārpolitikā. Tas ir fakts, ka šo ASV izpratni, kas izstrādājusies tiesu debatēs, izmanto visas pasaules jaudis.

¹⁹⁵ International Covenant on Civil and Political Rights. <http://www.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>

¹⁹⁶ American Convention on Human Rights. http://www.hrcr.org/docs/americana_convention/oashr.html

¹⁹⁷ African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights. <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/Text/Banjul%20Charter.pdf#search=%22African%20Charter%20on%20Human%20and%20Peoples%20Rights%22>

¹⁹⁸ Ziemeļe I. (Red.) *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Rīga: Izglītības soli, 2000, 79. lpp.

¹⁹⁹ Klīve VV. *Rīcības Ceļos. Ētikas vēsture ar atsauktu uz kristīgās ētikas pieredzi*. Rīga: Zinātne, 1998, 17. lpp.

²⁰⁰ Cipeliuss R. *Vispārējā mācība par valsti*. Rīga, AGB, 1998, 333. lpp.

²⁰¹ *Religion in the Constitution: A Delicate Balance*. Washington, D.C.: U.S. Commission on Civil Rights, 1983, p. 14

Summary

Understanding of the First Amendment of the Constitution of the United States of America and Its Transformation

In the ending part of the article the author turns to the analysis of prerogatives of the Supreme Court of the United States. Author also explores the First Amendment of the United States Constitution by rulings given by the Supreme Court, and particularly expressions of the Supreme Court related to first two clauses of the First Amendment: Establishment Clause and Free Exercise Clause. The mentioned clauses are examined from the perspective of international human right as well.

The first important court decision in the United States related to freedom of religion has been made in the case *Palko v. State of Connecticut* in 1937. From that time determination of legal aspects of religion became a prerogative of the United States Congress instead of legislatures of states. Thenceforth the competence of federal institutions as to the compliance with federal law in religious matters was set. Following the mentioned ruling of case *Cantwell v. State of Connecticut* competence of Establishment Clause became a part of the competence of the Supreme Court. After several years in the decision of case *Eveson v. Board of Education* the Supreme Court took upon itself a final verdict also for Free Exercise Clause. In the ruling of case *Wisconsin v. Yoder* it was said that a state sanctioned intrusion into religious freedom should be as much as possible restric-

tive and it is allowed only when there is a manifest state interest. In the ruling of case *Lemon v. Kurtzman* it was declared that state law should be secular by nature, state action should not circumscribe or support any religion, and finally that state is not allowed to promote prosperity of religion nor lower it. In the decision of case *Arnold v. United States* where ceremonial deism on banknotes was contested the Supreme Court recognised that expression of historical patriotism of that kind is not related to the First Amendment.

The paper discusses the mutual impact between international human right regulations and the United States. The author turns to exploration of several international declarations and conventions in particular: the different conventions of humanitarian right, declarations and conventions of the United Nations and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

The author concludes that till nowadays the scope of the First Amendment has been extended and interpretation of notion of religion has been made "untouchable" and "absolute". The specific understanding of religion in the United States has influenced international legal documents all over the world. The United States itself by using its enormous influence and sense of mission is trying to spread its ideas in foreign policy.